

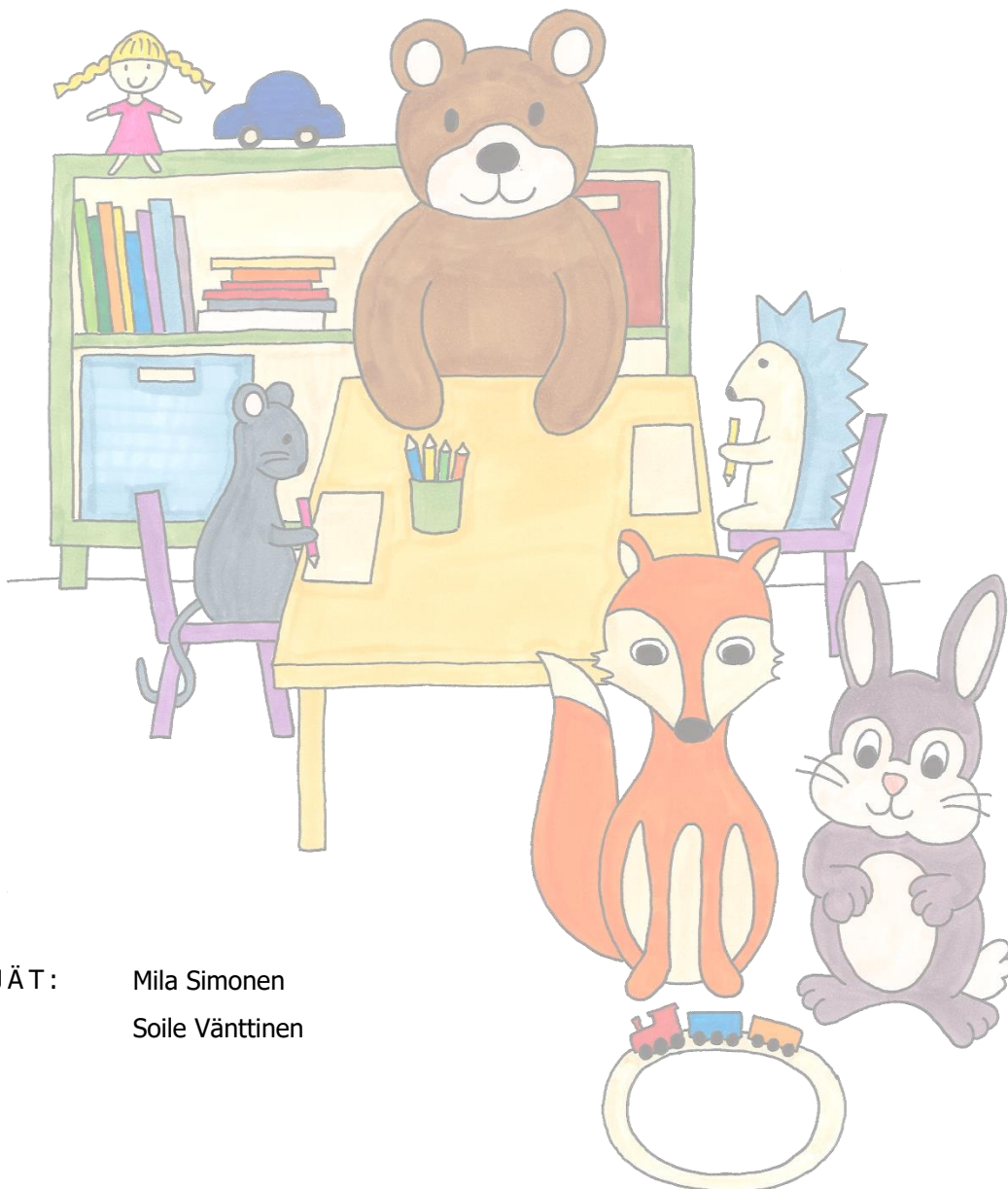

SAVONIA

OPINNÄYTETYÖ - AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

HIPPA HÄNNÄNPÄÄN PÄIVÄ

Osallistavan ohjausmenetelmän kehittäminen varhaiskasvatustyöhön

TEKIJÄT: Mila Simonen
Soile Vänttinen

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	
Koulutusohjelma/Tutkinto-ohjelma Sosionomin tutkinto-ohjelma	
Työn tekijä(t) Mila Simonen ja Soile Vääntinen	
Työn nimi Hippa Hännänpään päivä. Osallistavan ohjausmenetelmän kehittäminen varhaiskasvatustyöhön	
Päiväys	12.4.2018
Sivumäärä/Liitteet	53/4
Ohjaaja(t) Marjaana Tuovinen	
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Kuopion kaupungin varhaiskasvatuspalvelut, Tukkipojan päiväkoti	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä ja tulla kuulluksi itseään koskevissa asioissa. Samaten Varhaiskasvatuslaki (19.1.1973/36) edellyttää ottamaan huomioon varhaiskasvatuksessa lapsen mahdollisuuden osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Lisäksi varhaiskasvatuslaki velvoittaa yksilöllisen tuen järjestämistä ja tarkoituksenmukaisuutta lapsen tarpeet huomioiden. Lasten osallisuuden vahvistaminen on asetettu tavoitteeksi Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016) ja sosiaali- ja terveysministeriön sekä opetus- ja kulttuuriministeriön lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa (LAPE). Lasten osallisuuden vahvistamisella voidaan vaikuttaa lasten hyvinvointiin ja kokonaisvaltaiseen kehitykseen myönteisesti sekä estää varhaislapsuuden eriarvoisuutta ja syrjäytymisprosesseja. Kuopion kaupungin varhaiskasvatuksessa kehitetään osallistavia työkäytäntöjä ja ohjausmenetelmiä lapsen äänen kuuluviin saamiseksi ja osallisuuden tukemiseksi.</p> <p>Opinnäytetyön tavoitteena oli suunnitella ja kehittää lapsen osallisuutta vahvistava osallistava ohjausmenetelmä varhaiskasvatustyöhön. Tarkoituksena oli, että osallistava ohjausmenetelmä lisää lapsen osallisuutta ja saa lapsen äänen kuuluviin. Opinnäytetyön toimeksiantajana oli Kuopion varhaiskasvatuspalveluiden Tukkipojan päiväkoti, jossa toteutettiin kehittämistyö osallistamalla päiväkodin lapsia mukaan kehittämisprosessiin. Kehittämisprosessissa käytettiin lapsinäkökulmaista tutkimusta ja aineiston keräämisessä kerronnallista haastattelua.</p> <p>Kehittämistyön tuotoksena syntyi osallistava ohjausmenetelmä Hippa Hännänpään päivä, jonka avulla varhaiskasvattaja tukee lasta kertomaan omia ajatuksiaan, toimintojaan ja tuntemuksiaan. Sen avulla voidaan vahvistaa lasten osallisuutta itseään koskeviin asioihin ja mahdollistaa lapsen vaikuttamisen omaan arkeen. Hippa Hännänpään päivää voidaan käyttää osallistavana ohjausmenetelmänä varhaiskasvatuksen lisäksi laajemminkin sosiaali- ja terveyspalveluiden organisaatioissa, joissa työskennellään 4–6-vuotiaiden kielellistä oppimisvaikeutta tai sosiaalis-emotionaalisia haasteita omaavien lasten kanssa. Toisaalta osallistava ohjausmenetelmä sopii käytettäväksi kaikkien lasten kanssa. Tulevaisuudessa opinnäytetyö voi toimia pohjana laadulliselle tutkimukselle, jossa selvitetään Hippa Hännänpään päivän käytön kokemuksia ja toimivuutta osallistavana ohjausmenetelmänä. Hippa Hännänpästä voi myös toteuttaa satukirjan tai pelin.</p>	
Avainsanat Lapsi, osallisuus, vuorovaikutus, haastattelututkimus	

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Author(s) Mila Simonen and Soile Vänttinen			
Title of Thesis The Day of the Hippa Hännänpää. Developing a guidance method to support participation in early childhood education and care.			
Date	12.4.2018	Pages/Appendices	53/4
Supervisor(s) Marjaana Tuovinen			
Client Organisation /Partners Early Childhood Education and Care Services of the City of Kuopio, Tukkipoika Daycare Centre			
<p>Abstract</p> <p>According to the Convention on the Rights of the Child, each child is entitled to express his or her opinion and be heard in any proceedings concerning the child. The Child Daycare Act (1973/36) also calls for early childhood education and care to take into account the possibility of children to participate in and influence the matters concerning them. The law also obliges daycare providers to provide individual support while taking into account the child's needs. Increasing participation of children has been set as a goal in the Finnish National Core Curriculum for Early Childhood Education and Care (2016) and also in the program that addresses child and family services, in the Ministry of Social Affairs and Health and in the Ministry of Education and Culture. Fostering the participation of children can positively affect children's wellbeing and holistic development to prevent inequality and the process of social exclusion in early childhood. The early childhood education and care services of the city of Kuopio develops working practices to ensure that children's voices are heard and their participation is supported.</p> <p>The purpose of this thesis was to plan and develop participatory guidance method that strengthens children's participation in early childhood education and care. The aim was that the method would increase children's participation and make their voices heard. This study was commissioned on by Tukkipoika Daycare Centre of the Early Childhood Education and Care Services of the City of Kuopio. Research from a child's perspective was used in the development process. The narrative interview method was applied in the data collection.</p> <p>The development work resulted in a participatory guidance method, the Day of Hippa Hännänpää, which helps the early childhood education and care providers to support children in explaining their thoughts, actions and emotions. The method can be used to foster children's involvement in matters that concern them and allows children to influence their daily lives. In addition to the context of early childhood education and care, the Day of Hippa Hännänpää can be utilised more extensively as participatory guidance method in social and health care organisations working with 4–6-year-old children with linguistic learning difficulties or social-emotional challenges.</p> <p>On the other hand, the participatory guidance method is suitable for use with all children. In the future, the thesis may serve as a basis for a qualitative study exploring the experiences gathered from applying the Day of Hippa Hännänpää and its applicability as a participatory guidance method. A storybook or a game could also be created based on Hippa Hännänpää.</p>			
<p>Keywords Child, participation, interaction, interview study</p>			

ESIPUHE

Kun erityisherkkä lastenhoitaja ja insinööri kohtaavat, syntyy hulvaton matka opinnäytetyön maailmaan. Opinnäytetyömme tekemiseen liittyi paljon oppimista teoriasta, itsestämme ja toisistamme. Kehittämistyöprosessissa yksittäisistä lauseista tai ideoista muotoutui tiiviitä ja runsaasti teoriaa sisältäviä kappaleita. Tämä kuvaa omaa oppimistamme ja ammatillista kasvua, jos vertaamme tässä hetkessä itseämme kahden vuoden takaiseen. Opinnäytetyön tekeminen sisälsi tarkkaa pohdintaa, tiukkojakin keskusteluja, mutta myös vedet silmissä nauramista. Kiitos ystäväni tästä matkasta!

Kiitämme opinnäytetyömme toimeksiantajaa Tukkipojan päiväkotia, josta saimme ehdotuksen ja samalla luottamuksen toteuttaa toimeksiantajaa hyödyttävä opinnäytetyö. Saimme toimeksiantajalta opastusta ja tukea sekä erittäin tärkeitä ja oleellisia neuvoja opinnäytetyön sisältöön liittyen. Kiitos haastatteluihin osallistuneille lapsille. Ilman teitä emme olisi tienneet, mitä lapset oikein ajattelevat kehittämistyöstämme. Kiitokset Savonia-ammattikorkeakoululle, opinnäytetyömme ohjaajalle Marjaana Tuoviselle sekä Anne Waldénille ja Anne Karuaholle.

Opinnäytetyön tekeminen on vähentänyt merkittävästi yhteistä aikaa läheistemme kanssa. Esitämme kiitokset kärsivällisyydestä, tuesta sekä kannustamisesta. Lukuisat autokyydit paikasta toiseen sekä tuen tarjoaminen sitä tarvittaessa on mahdollistanut työmme valmistumisen. Sotkamon kirjapaino Tmi Kari Simonen vastasi kehittämistyömme tuotoksen kuvallisesta laadusta, jota arvostamme suuresti.

Eryityisesti kiitämme puolisoitamme korvaamattomasta tuesta ja avusta koko pitkän prosessin ajan. Ilman teidän suurta panosta aina tietoteknisestä tuesta perhearjen pyörittämiseen, emme olisi suoriutuneet projektistamme. Olitte aina valmiita auttamaan ja kannustamalla, uskomalla ja luottamalla meihin saitte myös meidät luottamaan sekä itseemme että projektiimme.

Kiitos todella paljon, kaikille!

Kuopiossa 12.4.2018

Mila Simonen ja Soile Vääntinen

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	7
2	LAPSEN OSALLISUUDEN LISÄÄMINEN VARHAISKASVATUKSESSA.....	8
2.1	Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa.....	8
2.2	Varhaiskasvatuksen osallisuuden portaat	9
2.3	Hippa Hännänpään päivä -osallistava ohjausmenetelmä	10
3	VARHAISEN TUNNISTAMISEN ALUE JA KOHDERYHMÄN HAASTEET.....	12
3.1	Varhaisen tunnistamisen alue	12
3.1.1	Huolen vyöhykkeistö	13
3.1.2	The support triangle -malli.....	14
3.2	Kohderyhmän haasteet kommunikoinnissa ja vuorovaikutuksessa	15
3.2.1	Kielellinen oppimisvaikeus.....	15
3.2.2	Sosiaalis-emotionaaliset haasteet	17
4	LAPSEN VUOROVAIKUTUKSELLINEN KOHTAAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA.....	18
4.1	Ystävällinen katse lapselle ja lämmin vuorovaikutustapa	18
4.2	Verbaalinen ja nonverbaalinen viestintä varhaiskasvatuksessa	19
4.2.1	Verbaalisen viestinnän tulva.....	20
4.2.2	Nonverbaalisen viestinnän hiljainen huuto	20
5	KEHITTÄMISTYÖPROSESSI	24
5.1	Kehittämistyön tausta ja alkuvaiheen suunnittelu	26
5.2	Kehittämistyön teoreettisen viitekehyksen rakentuminen	27
5.3	Kehittämistyön tuotoksen synty	28
5.4	Kehittämistyön menetelmälliset valinnat	29
5.5	Lasten osallistavat haastattelut	33
5.6	Hippa Hännänpään päivän arviointi	36
5.7	Kehittämistyön eettisyyden ja luotettavuuden arviointia	38
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	40
7	POHDINTA.....	42
7.1	Ammatillinen kehittyminen	46
7.2	Jatkokehittämisen ja -tutkimuksen aiheet	48
	LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT	49
	LIITE 1: ÄÄNITETALTIOINTILUPALOMAKE.....	54

LIITE 2: HAASTATTELUKYSYMYKSET	55
LIITE 3: HIPPA HÄNNÄNPÄÄN PÄIVÄ	56
LIITE 4: HIPPA HÄNNÄNPÄÄN KANSSA PÄIVÄ SUJUU PAREMMIN	57

1 JOHDANTO

Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä ja tulla kuulluksi. Suomen hallituksen lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa (LAPE) yhtenä tavoitteena on lapsen hyvinvoinnin ja osallisuuden vahvistaminen tarjoamalla oikea-aikaista tukea lapsen tarpeet huomioiden. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016) ja Kuopion kaupungin Varhaiskasvatussuunnitelmassa (2017) korostetaan lapsen osallisuutta, vuorovaikutusta sekä lapsen kuulluksi ja nähdyksi tulemistä kuulemalla lasta. Varhaiskasvattajan sensitiivinen lapsen kohtaaminen ja lapsen myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta vahvistavat lapsen osallisuutta. Lapsen arjen tukemiseksi varhaiskasvatuksessa tulee kehittää lapsen osallisuutta lisääviä toimintatapoja ja menetelmiä.

Osallisuus on eriarvoisuuden vähentämistä. Varhaiskasvatuksessa lapsen osallisuus tarkoittaa lapsen mahdollisuutta osallistua päiväkodin arkeen omien kykyjensä ja yksilöllisten tarpeidensa mukaan. Varhaiskasvattajan rooli lapsen osallisuuden lisäämisessä ja toteutumisessa on merkityksellinen. Ilman myönteistä suhtautumista osallisuuteen ja sen mahdollistamiseen ei lapsen osallisuuden lisääntyminen toteudu. Varhaiskasvatuksessa lapsi kohdataan arvostavasti kuunnellen lapsen ajatuksia, toiveita ja mielipiteitä. Roosin (2017b, 24) mukaan osallisuudella on hyvät mahdollisuudet onnistua, kun lapsen kerrontaa kuunnellaan aidosti ja hänen vaikutusmahdollisuuksiaan tuetaan. Lapselle tuodaan selkeästi esille, että hänen ajatuksillaan ja ehdotuksillaan on merkitystä ja niitä arvostetaan. Lapsen kokemus kuulluksi tulemisesta, tietoisuus vaikuttamisen mahdollisuudesta sekä myönteiset kokemukset osallisuudesta lisäävät luottamusta itseensä ja omaan kykenevyyteen (Turja 2017, 53). Näiden kautta lapsi tuntee olevansa osa päiväkotiryhmäänsä ja päiväkotia. Osallisuuden toteutuminen vähentää syrjäytymisen uhkaa ja lasten välistä eriarvoistumista.

Opinnäytetyömme on kehittämistyö, jonka tavoitteena on kehittää prosessinomaisesti osallistava ohjausmenetelmä varhaiskasvatustyöhön. Osallistavan ohjausmenetelmän avulla voidaan lisätä lapsen osallisuutta ja saada lapsen ääni kuuluviin. Kehittämistyömme kohderyhmänä ovat 4–6-vuotiaat varhaisen tunnistamisen alueella olevat lapset, joilla on haasteita kommunikoinnissa ja vuorovaikutuksessa. Haasteet on rajattu kielelliseen oppimisvaikeuteen ja sosiaalis-emotionaalisiin haasteisiin. Käytämme kohderyhmän määrittelyssä toimeksiantajan esittämää käsitettä varhaisen tunnistamisen alueella oleva lapsi. Osallistavaa ohjausmenetelmää käyttämällä varhaiskasvattajat voivat antaa kohderyhmän lapsille oikea-aikaista tukea päiväkodin arjessa.

Kehittämistyössä suunnittelemme lapsia osallistavan kehittämisprosessin, jossa lapsinäkökulmaista tutkimusta ja kerronnallista haastattelua hyödyntäen osallistamme lapset arvioimaan ja antamaan palautetta osallistavasta ohjausmenetelmästä. Lasten haastattelut toteutetaan sensitiivisesti huomioimalla erityisesti lämmin vuorovaikutustapa. Opinnäytetyön toimeksiantaja on Kuopion kaupungin varhaiskasvatustaloukselta Tukkipojan päiväkotia. Toimeksiantajan tarpeesta kehittämistyön teoria käsittelee lapsen kohtaamista, lämmintä vuorovaikutustapaa ja osallistavaa ohjausmenetelmää.

2 LAPSEN OSALLISUUDEN LISÄÄMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

Yhdistyneiden kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimuksen 12. artiklan mukaan lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä ja tulla kuulluksi itseään koskeissa asioissa (Unicef s.a). Lapsen osallisuuden vahvistaminen on yksi sosiaali- ja terveysministeriön sekä opetus- ja kulttuuriministeriön lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) periaatteista. LAPE-ohjelmassa keskeisenä tavoitteena on kehittää hyvinvointia vahvistavia varhaiskasvatusympäristöjä sekä vahvistaa lapsen yksilöllistä hyvinvointia tarjoamalla varhaista tukea oikea-aikaisesti lapsen tarpeet huomioiden. Ennaltaehkäisevässä työssä vahvistetaan lapsen normaalia kehitystä ja hyvinvointia suojaavia tekijöitä, kuten hyviä tunteja vuorovaikutustaitoja. Varhaiskasvatuksen hyvinvointityössä lapsi kohdataan hyvässä vuorovaikutuksessa arvostaen lapsen toimijuutta, kokemusta ja tietoa. Lapsen voimavaroja ja osallisuutta vahvistetaan tukemalla lasta tarpeen mukaisesti. Yksilöllistä hyvinvointityötä vahvistetaan ja sen sisältöjä ja toimintatapoja kehitetään tunne- ja vuorovaikutustaitoja tukevia menetelmiä hyödyntämällä. (Pihkala ja Hietanen-Peltola s.a; STM s.a.)

Myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016, 30) tavoitteena on lapsen osallisuuden lisääminen. Lasten osallisuutta lisääviä toimintatapoja tulee tietoisesti kehittää. Osallisuuden lisäämiseksi Kuopion kaupungin varhaiskasvatuksessa varhaiskasvattajan on toimittava lämpimän vuorovaikutustavan mukaisesti päiväkodin arjen vuorovaikutustilanteissa. Päivähoidon ryhmiin pyritään kehittämään ryhmän tarpeiden mukaisesti osallistavia ohjausmenetelmiä. Osallistavien ohjausmenetelmien luonteen ja toteutuksen tulee olla sellaisia, että niiden käyttöä voidaan tukea dialogisella vuorovaikutuksella lapsen äänen kuuluviin saamiseksi. (Kuopion kaupungin Varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 31–32, 57–58; Tukkipojan päiväkotiki 2017.)

2.1 Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuslain (19.1.1973/36, 7 b §) mukaan lapsen mielipide ja toivomukset on selvitettävä ja huomioitava lapsen iän ja kehityksen edellyttämällä tavalla suunniteltaessa, toteutettaessa ja arvioidessa lapsen varhaiskasvatusta. Roos (2017b, 23–24) kirjoittaa varhaiskasvatuksen päämääränä olevan lasten kasvattaminen yhteiskunnan jäsenyyteen. Lapset voivat päiväkodissa harjoitella taitoja, joiden avulla heidän aktiivinen toimijuus ja osallisuus mahdollistuvat yhteiskunnassa. Osallisuuteen liittyviä ominaisuuksia ovat kyky ajatella itse, ilmaista mielipiteitään ja tarpeitaan, olla aloitteellinen sekä oppia huomioimaan toiset. Varhaiskasvattajan tulee kunnioittaa lapsen uusien asioiden ja taitojen oppimista, jotta lapsi voi kasvaa omaksi itsekseen.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016) lapsen osallisuus nähdään yhteis- ja ryhmälähtöisenä. Osallisuus voi tarkoittaa myös yksittäisten lasten kuulemistä (Turja 2017, 45). Osallisuus ymmärretään yhteisöllisenä vertaiskulttuurina, jossa lapsi liittyy yhteisöön ja tuntee kuuluvansa siihen. Yhteisössä lapsi saa osallistua omien kykyjensä ja halujensa mukaan. Lasta kuullaan, hänen vaikutusmahdollisuuksiaan tuetaan ja hän on luomassa toimintakäytäntöjä. Lapselle tarjotaan mahdollisuuksia toteuttaa omia mielenkiinnon kohteitaan ja tarpeitaan huomioimalla lapsen kasvun ja kehityksen

myönteinen eteneminen. Yksittäisen lapsen näkökulmasta osallisuus tarkoittaa, että lapsella on kokemus kuulluksi tulemisesta, hän voi luottaa varhaiskasvattajaan ja hän kokee olevansa hyväksyty, arvostettu ja tärkeä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016; Roos 2017a; Roos 2017b, 24.)

Osallisuus perustuu vapaaehtoisuuteen, jolloin lapsella on mahdollisuus osallistua tai oikeus olla osallistumatta. Osallisuus vaatii niin varhaiskasvattajalta kuin lapseltakin luottamusta itseensä ja toisiin ihmisiin. Varhaiskasvattajan tulee rohkaista ja luoda turvallisuudentunnetta, jotta lapsi uskaltautuu mukaan toimintaan sekä ilmaisemaan itseään. Sensitiivinen varhaiskasvattaja tarttuu lapsen spontaaneihin ideoihin ja työstää niitä yhdessä lasten kanssa. Osallisuuden toteutuminen ei saa olla kiinni lapsen kyvyistä vaan varhaiskasvattajan tulee kannustaa ja tukea lasta vuorovaikutustilanteissa sekä harjoitella yhdessä vuorovaikutusta, jotta lasten tasapuolinen kuulluksi tuleminen toteutuu. Lapsen omakohtainen kokemus kuulluksi tulemisesta on ratkaisevasti kiinni oikeanlaisesta vuorovaikutustavasta, jolla varhaiskasvattaja kohtaa lapsen arjen tilanteissa. Osallisuuden tunteen perusta on lapsen omassa kokemuksessa, joka tapahtuu dialogisessa vuorovaikutuksessa etenkin varhaiskasvattajan kanssa. Lapsen osallisuuden kokemuksen ja äänen esille saamisen toteutumisesta päätösvalta on viime kädessä aina varhaiskasvattajalla. Lapsen kokemus kuulluksi tulemisesta ja tietoisuus vaikuttamisen mahdollisuudesta edistävät lapsen myönteistä minäkuvaa, itsetuntoa ja voimaantumisen tunnetta. Myönteiset kokemukset osallisuudesta lisäävät luottamusta itseen ja muihin sekä tunnetta hyväksytyksi tulemisesta, yhteenkuuluvuudesta ja omasta kykenevyydestä. (Roos 2017b, 24; Turja 2017, 44, 49, 53.)

2.2 Varhaiskasvatuksen osallisuuden portaat

Kuopion kaupungin kasvun ja oppimisen palvelualueella on käytössä *Osallisuuden portaat arvioinnin tueksi*, jota sovelletaan perusopetuksen lisäksi varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksessa osallisuuden portaiden toteutumista ja toteuttamista arvioidaan ammatillisessa reflektiossa ryhmän varhaiskasvattajien kesken ja päiväkodin johtajan kanssa toteutettavissa arviointikeskusteluissa (Simonen 2018-03-03). Olemme muokanneet Osallisuuden portaat arvioinnin tueksi varhaiskasvatuksen käyttöön paremmin soveltuvaksi (kuvio 1). Osallisuuden portaat arvioinnin tueksi perustuu Hartin Lasten osallisuuden portaat -malliin. Ensimmäisellä portaalla lapsen osallisuus nähdään alkavaksi mukanaolosta varhaiskasvattajan kontrolloimassa arjessa. Osallisuuden portaissa edetään kontrollista kohti toisella portaalla tapahtuvaa kuulemistä. Kolmannella portaalla lapsi pystyy vaikuttamaan laajemmin yhteistyössä varhaiskasvattajien kanssa. Neljännellä osallisuuden tasolla varhaiskasvattajat toimivat sivusta seuraajina ja toteutuksen avustajina lasten itse ideoimissa ja ohjaamissa toiminnoissa. Ylin osallisuuden porras edustaa varhaiskasvattajien ja lasten yhteistoiminnallisuutta, rinnakkain työskentelyä, tasavertaista aloitteiden tekemistä sekä asioista neuvottelua mahdollistaen lasten omaehtoisen toiminnan. (Turja 2011, 27–28; Turja 2017, 51.)

5. ITSEOHJAUTUVUUS

Lapsiryhmä toimii itsenäisesti yhdessä asetettujen tavoitteiden suuntaisesti. Varhaiskasvattajat ovat toiminnan mahdollistajia, resurssien tarjoajia ja linkki laajempiin verkostoihin.

4. KOHTI ITSENÄISTÄ PÄÄTÖKSENTEKO

Lasten itsenäistä toimintakykyä ryhmänä ja vastuunottoa yhteisestä tehtävästä/tavoitteesta tuetaan. Varhaiskasvattajat mahdollistavat lasten toiminnan ja tulevat apuun kriittisissä tilanteissa. Varhaiskasvattaja toimii ohjaajana asioissa, joita lapset eivät vielä hallitse.

3. LUOVA YHTEISTYÖPROSESSI

Asiat etenevät varhaiskasvattajien ja lasten välisessä luovassa, uusia asioita kehittävässä prosessissa. Reunaehtojen merkitystä pohditaan avoimesti ja ratkaisukeskeisesti. Varhaiskasvattajat arvostavat lasten tuoreita näkemyksiä ja hakevat aktiivisesti tapoja ottaa ne huomioon.

2. AIKUISET JA LAPSET VUOROPUHELUSSA, JOTA AIKUISET OHJAAVAT

Lasten kanssa keskustellaan asioista, ideoidaan ja muotoillaan tavoitteita, mutta varhaiskasvattajat ratkaisevat, mitä tehdään. Lapset toimivat varhaiskasvattajien ohjeiden mukaan, kyseenalaistamista ei sallita.

1. YKSISUUNTAINEN PROSESSI

Näennäisdemokratiaa. Lapsilta tiedustellaan toiveita ja mielipiteitä, mutta varhaiskasvattajat ratkaisevat yksipuolisesti toiminnasta. Lapset eivät tiedä, onko heidän toiveillaan ja ideoillaan ollut vaikutusta.

KUVIO 1. Varhaiskasvatuksen osallisuuden portaatt. (Mukaillen Osallisuuden portaatt arvioinnin tueksi Mikkilä 2016-04-27.)

2.3 Hippa Hännänpään päivä -osallistava ohjausmenetelmä

Varhaiskasvatuksessa käytetään monia menetelmiä lapsen kasvun, oppimisen ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Kaikon ja Friisin (2013, 112) mukaan menetelmän tehtävänä on toimia keskustelun apuvälineenä, tilanteen selkeyttäjänä tai muutoksen aikaansaajana. Menetelmää käytettäessä tavoitteena on yhteistyösuhteen rakentuminen, kohtaamisen tukeminen ja kuulluksi tuleminen. Käytettävää menetelmää tulee soveltaa eettisesti, harkiten ja tarkoituksenmukaisesti. Menetelmän käyttöön perehtymisen vähentää virhetulkintoja, jolloin sen käyttö on tuloksellisempaa.

Kehittämistyömme tavoitteena oli kehittää varhaiskasvatustyöhön osallistava ohjausmenetelmä, jonka avulla voidaan lisätä lapsen osallisuutta ja saada lapsen ääni kuuluviin. Kehittämistyömme tuotos toimii lasta osallistavana ohjausmenetelmänä, jossa tarvittaessa hyödynnetään dialogista vuorovaikutusta. Osallistavaa ohjausmenetelmää käytettäessä lapsella on tukena aikuinen, joka ymmärtää ja kuuntelee häntä. Näin lapselle annetaan ilmaisumahdollisuus, joka vuorostaan edesauttaa lapsen it-

setunnon kehittymistä ja ehkäisee yksinäisyyttä ja syrjäytymisen uhkaa. Kehittämistyössä kehittämämme osallistavan ohjausmenetelmän nimeksi muodostui Hippa Hännänpään päivä, mitä käytämme kehittämistyössä tästä eteenpäin tarkoittaessamme kehittämäämme osallistavaa ohjausmenetelmää.

Varhaiskasvattajan tulee ymmärtää lapsen osallisuuden luonne ja hänellä tulee olla ammatillista motivaatiota tehdä asioita yhdessä lapsen kanssa. Hippa Hännänpään päivää käyttäessään varhaiskasvattaja tukee ja auttaa lasta kertomaan omia ajatuksiaan, toimintojaan ja tuntemuksiaan. Hippa Hännänpään päivän avulla lapsi saa keinoja ja uskoa omiin kykyihinsä, joiden avulla hän voi vaikuttaa itseään koskevaan päiväkodin arkeen. Lapsi voi osallistua haluamallaan tavalla, mutta vastuu lapsen äänen kuuluviin saamiselle on varhaiskasvattajalla hänen toimiessa vuorovaikutuksen käynnistäjänä ja ylläpitäjänä. Mikäli lapsi ei saa kerrottua asiaansa tai asia jää epäselväksi, varhaiskasvattaja voi lasta auttaakseen hyödyntää dialogista vuorovaikutusta. Tällöin varhaiskasvattaja ja lapsi tarkastelevat yhdessä tilannetta lapsen ilmaisutavasta riippumatta.

Varhaiskasvattaja estää tai sallii omalla toiminnallaan lapsen osallisuuden vahvistumisen. Havainnollistamme varhaiskasvatuksen osallisuuden portailla, kuinka Hippa Hännänpään päivä vie eteenpäin lapsen osallisuutta. Osallisuuden ensimmäisellä portaalla varhaiskasvattaja toimii yksisuuntaisessa prosessissa ratkaisten lapsen puolesta eteen tulevat tilanteet kuulematta lapsen mielipiteitä ja toiveita. Lapselta voidaan kysyä Hippa Hännänpään päivän avulla lapsen mielipiteitä ja toiveita, mutta varhaiskasvattaja ei huomioi lapsen ajatuksia. Osallisuuden toisella portaalla varhaiskasvattaja hyödyntää Hippa Hännänpään päivää vuoropuhelussa lapsen kanssa toimiessaan. Koska varhaiskasvattaja päättää mitä tehdään ja kyseenalaistamista ei sallita, Hippa Hännänpään päivä ei toimi osallistavana ohjausmenetelmänä.

Osallisuuden kolmannella portaalla varhaiskasvattaja toimii dialogisesti lapsen kanssa arvostaen lapsen ajatuksia ja hyödyntää Hippa Hännänpään päivää aktiivisesti vuorovaikutuksessa. Käyttäessään Hippa Hännänpään päivää varhaiskasvattaja pystyy huomioimaan lapsen yksilöllisyyden ja persoonallisuuden antamalla lapselle tilaa luovaan kerrontaan. Varhaiskasvattaja on läsnä lasta varten ja antaa lapselle aikaa kuunnellakseen ja selvittääkseen mitä lapsi haluaa kertoa. Näin ollen Hippa Hännänpään päivä toimii lasta osallistavana ohjausmenetelmänä lapsen ja varhaiskasvattajan välisessä vuorovaikutuksessa. Hippa Hännänpään päivä mahdollistaa kehittyvän ja toimivan luovan yhteistyöprosessin toteutumisen. Hippa Hännänpään päivä antaa mahdollisuuden edetä osallisuuden portailla kohti itsenäistä päätöksentekoa ja itseohjautuvuutta, kun lapsi, varhaiskasvattaja ja ryhmän lapset osaavat käyttää Hippa Hännänpään päivää arjen eri tilanteissa.

3 VARHAISEN TUNNISTAMISEN ALUE JA KOHDERYHMÄN HAASTEET

Kehittämistyömme kohderyhmä on valittu yhdessä toimeksiantajan kanssa. Kehittämistyömme mahdollistaa tuen antamisen 4–6-vuotiaalle lapselle, jolla on haasteita kommunikoinnissa ja vuorovaikutuksessa. Haasteet on rajattu kielelliseen oppimisvaikeuteen ja sosiaalis-emotionaalisiin haasteisiin. Kielelliseen oppimisvaikeuteen lukeutuu Suomi toisena äidinkielenä. Haasteet vaikuttavat lapsen päiväkodin arjessa toimimiseen, mutta ne eivät ole niin suuria, että lapsi olisi oikeutettu erilaisiin tukitoimiin. Nimeämme kehittämistyömme kohderyhmänä olevan lapsen varhaisen tunnistamisen alueella olevaksi lapseksi. Kehittämistyössämme käytettävällä varhaisen tunnistamisen alueella ei ole virallista määritelmää. Varhaisen tunnistamisen alue perustuu varhaiskasvattajan käytännön työssä kokemaan huoleen ja intuitioon lapsen tilanteesta.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016) oppimiskäsityksen mukaan lapset kasvavat, kehittyvät ja oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten sekä lähiympäristönsä kanssa. Lapset oppivat parhaiten voidessaan hyvin ja kokiessaan olonsa turvalliseksi. Myönteiset tunnekokemukset ja hyvät vuorovaikutussuhteet edistävät oppimista, joka on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Lapsen tulee saada oppimiseensa varhaiskasvattajan ohjausta ja tukea. Näin hän voi kokea onnistumista ja iloa omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana. Lapsi voi tarvita lyhytaikaista tai vähäistä tukea kehityksensä, oppimisensa ja hyvinvointinsa toteutumiseen. Tuen muodoksi voi riittää yksittäinen tuen muoto tai järjestely, mikäli tilanteeseen päästään vaikuttamaan varhaisessa vaiheessa ja mahdollisimman nopeasti. (Parrila 2016; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 20, 54.) Hippa Hännänään päivä mahdollistaa lapselle annettavan tuen varhaisessa vaiheessa, jolloin lapsen hyvinvointiin ja kokonaisvaltaiseen kehitykseen voidaan vaikuttaa myönteisesti sekä oikea-aikaisesti päiväkodin arjessa. Näin lapsi saa onnistumisen kokemuksia vuorovaikutuksessa varhaiskasvattajan kanssa.

3.1 Varhaisen tunnistamisen alue

Kehittämistyössämme käytämme varhaisen tunnistamisen alueen määrittelyssä Erikssonin ja Arnkilin kehittämää huolen vyöhykkeistö -työmenetelmää. Kehittämistyössä esittelemme myös lasten sosiaalista ja emotionaalista kompetenssia edistävän The support triangle -mallin (Powell, Dunlap ja Fox 2006). Sen perustana on varhaiskasvattajan, huoltajien ja lapsen välinen yhdessä rakennettava myönteinen vuorovaikutussuhde. Kun huolen vyöhykkeistössä kiinnitetään huomiota hetkeen, jolloin varhaiskasvattajan huoli herää ensimmäisen kerran, The support triangle -malli havainnollistaa, kuinka lasta tulisi tukea yhteistyön alusta alkaen. Mallissa lapsen tilannetta ei katsota pelkästään varhaiskasvattajan silmin, vaan yhteistyössä varhaiskasvattajan, lapsen perheen ja lapsen kanssa.

Huolen vyöhykkeistö on Suomessa laajasti käytössä oleva työmenetelmä, jota käytetään lasten ja heidän huoltajiensa kanssa tehtävän avoimen yhteistyön välineenä sekä yhteistyön kehittämiseksi (Lastensuojelun käsikirja s.a; Arnkil & Alhanen 2009, 316). Huolen puheeksi ottamisen lähtökohtana on varhaiskasvattajan oma huoli. Varhaiskasvattajalla on ammatillinen vastuu ottaa huolensa puheeksi. Tilanne voi selvitä perheen kuuntelemisen avulla mutta toisinaan perheen kuunteleminen voi

tapahtua liian myöhään. Yhtä lailla varhaiskasvattajalta voi puuttua rohkeutta ja osaamista ottaa asia puheeksi riittävän varhain huoltajien kanssa. (Heinonen, Iivonen, Korhonen, Lahtinen, Muuronen, Semi ja Siimes 2016, 188–189) Powellin ym. (2006) The support triangle -mallissa varhaiskasvattaja pohtii yhdessä lapsen ja perheen kanssa tuen toteutumisesta niin kotona kuin varhaiskasvatuksessa. The support triangle -malli kertoo, miten tuki ja yhteistyö kohdennetaan lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi sekä osallisuuden lisäämiseksi.

3.1.1 Huolen vyöhykkeistö

Erikssonin ja Arnkilin kehittämä huolen vyöhykkeistö on luotu itsereflektion ja kommunikoinnin välineeksi työskennellessä lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskenteleville (Arnkil & Alhanen 2009, 316). Menetelmää hyödyntämällä voidaan ottaa esille varhaiskasvattajia askarruttavia ja vaikeitakin asioita toista loukkaamatta. Huoli on subjektiivinen näkemys lapsen tilanteesta, joka syntyy varhaiskasvattajan intuitiosta, tiedoista, tunteista ja velvoitteista. Huoli herää tehtyjen havaintojen pohjalta, joita varhaiskasvattaja vertaa aikaisempiin tietoihinsa, kokemuksiinsa ja oppimaansa. Näistä muodostuu kokonaisvaltainen näkemys lapsen tilanteesta, joka tulee näkyviin huolen vyöhykkeistössä eriasteisena huolena. Huolen asteen määrittävät varhaiskasvattajan tunteiden voimakkuus ja laatu. Tämä tuntuma on tärkeä työväline, jossa yhdistyy varhaiskasvattajan koulutus, työ- ja elämäkokemus. Nämä yhdessä muodostavat intuitiivisen kuvan, jonka pohjalta varhaiskasvattaja kiinnittää huomiota tiettyihin lasta koskeviin asioihin antaen niille erilaisia merkityksiä. Varhaiskasvattajan ammattietiikka vaikuttaa siihen, velvoittaako tilanne häntä toimimaan lapsen etu huomioiden. (Eriksson ja Arnkil 2012, 21.)

Huolen vyöhykkeistöä on virheellisesti käytetty myös lasten luokittelun välineenä, joka on vahvistanut lapsen näkemistä vain ongelmien kautta (Arnkil & Alhanen 2009, 316, 325; Karlsson 2012, 42). Hippa Hännänpään päivän tarkoituksena ei ole diagnosoida lasta tai lokeroida lapsen haasteita. Lasta haasteineen ei saa nähdä ongelmana vaan tuen ja avun kohteena. Erikssonin ja Arnkilin (2012) mukaan kunnioittavalla tavalla ilmaistu huoli parantaa lapsen ja hänen huoltajiensa kanssa tehtävää yhteistyötä.

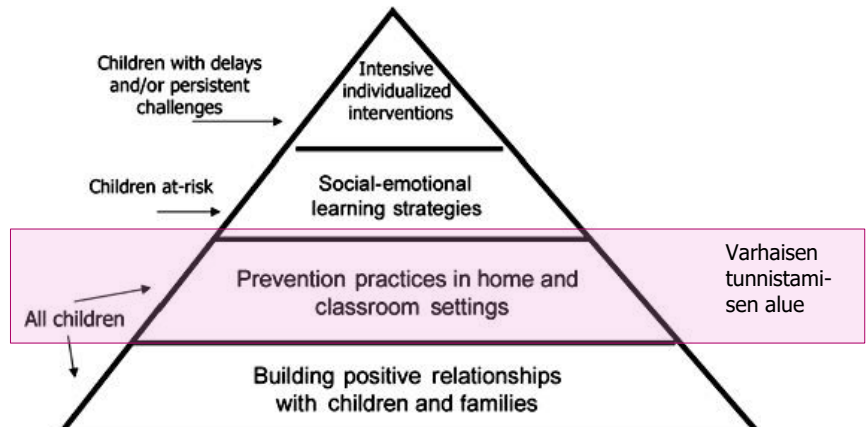
Huolen vyöhykkeistön avulla työntekijä voi arvioida tuen ja yhteistyön tarvetta. Huolen vyöhykkeistö on jaettu neljään vyöhykkeeseen: ei huolta, pieni huoli, tuntuva huoli ja suuri huoli. (THL s.a.) Kehittämistyössämme varhaisen tunnistamisen alueella tarkoitetaan pienen huolen vyöhykkeelle ja hieman tuntuvan huolen vyöhykkeelle sijoittuvia varhaiskasvattajan huomioita lapsen kielellisiin oppimisvaikeuksiin tai sosiaalis-emotionaalisiin haasteisiin liittyen (kuvio 2). Tässä vaiheessa varhainen puuttuminen on mahdollista ja varhainen puheeksiottaminen varhaiskasvattajien, varhaiskasvatuksen erityisopettajan ja vanhempien kanssa auttaa lasta.

KUVIO 2. Varhaisen tunnistamisen alue merkittynä huolen vyöhykkeistössä. (Mukaiillen THL s.a Huolen vyöhykkeistö ja Eriksson ja Arnkil 2012, 25–27.)

3.1.2 The support triangle -malli

Powell, Dunlapp ja Fox (2006, 27) esittävät neliportaisen ennaltaehkäisyn ja intervention mallin The support triangle, jonka avulla voidaan edistää lapsen sosiaalista ja emotionaalista kehitystä ja hyvinvointia kotona sekä varhaiskasvatuksessa. Mallin alimmalla tasolla rakennetaan myönteistä suhdetta lapsen ja hänen perheensä kanssa. Myönteinen suhde edistää mallin ylempien tasojen vaikuttavuutta. Toisen tason ennaltaehkäisevät harjoitteet ja käytännöt kotona sekä päiväkodissa edistävät lapsen sosiaalista ja emotionaalista kompetenssia. Hippa Hännänpään päivä auttaa lasta ilmaisemaan ajatuksiaan sekä tunnistamaan, ilmaisemaan ja säätelemään omia tunteitaan. Käyttäessään Hippa Hännänpään päivää varhaiskasvattaja tukee lasta hyvään ja myönteiseen vuorovaikutukseen lisäten samalla lapsen itsetuntoa. Kehittämistyössä varhaisen tunnistamisen alue sijoittuu The support triangle -mallissa toiseksi alimmalle tasolle yltäen hieman mallin kolmannelle tasolle (kuvio 3).

KUVIO 3. Varhaisen tunnistamisen alue merkittynä The support triangle -mallissa. (Powell, Dunlapp ja Fox 2006.)

Niin huolen vyöhykkeistössä, kuin The support triangle -mallissa kolmas taso kohdentuu lapseen, jonka haasteet vaativat varhaiskasvattajalta erityisosaamista. Vastaan tulevat tilanteet ovat niin vaativia, että varhaiskasvattaja uupuu, kokee riittämättömyyden tunnetta ja tarvitsee ulkopuolista apua. Tämän vuoksi rajaamme varhaisen tunnistamisen alueen huolen vyöhykkeistössä pienen huolen vyöhykkeelle ja The support triangle -mallissa toiseksi alimmalle tasolle. Mielestämme kehittämistyömme ei vastaa tarkoituksenmukaisesti kolmansilla tasoilla esiintyvään varhaiskasvattajan huoleen, eikä lapsen haasteisiin.

3.2 Kohderyhmän haasteet kommunikoinnissa ja vuorovaikutuksessa

Lapsen kommunikointi kehittyy ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Lapselle kertyy syntymästä alkaen kokemuksia niin ympäristöstään kuin kohtaamistaan sosiaalisista suhteista. Nämä vuorovaikutusta sisältävät hetket luovat perustan lapsen kommunikoinnille ja kielen kehitykselle. (Launonen 2017.) Lapsi alkaa ymmärtämään kielen käytön tarkoituksen, kun hän oivaltaa, että kommunikointi on tavoitteellista toimintaa ja hän voi saavuttaa omia päämääriään vuorovaikutuksen aikana. Vuorovaikutus rakentuu varhaiskasvattajan ja lapsen välisissä arkisissa vuorovaikutustilanteissa, joissa lapsi ja varhaiskasvattaja välittävät toisilleen tietoa sekä tunteita. (Koivula ja Laakso 2017, 110, 113.)

Lapsen kielellinen oppimisvaikeus ja sosiaalis-emotionaaliset haasteet tuovat esille varhaiskasvattajan ja lapsen välillä olevan epätasapainon tiedon määrässä ja kokemusmaailmassa. Käyttämällä Hippa Hännänpään päivää, lapsi pystyy jakamaan tietoaan ja kokemuksiaan varhaiskasvattajalle. Varhaiskasvattaja kohtaa lapsen sensitiivisesti huomioiden suhteen epätasapainon ja laskeutuen fyysisesti lapsen tasolle. Varhaiskasvattaja käyttää ammatillista osaamistaan ja tietouttaan saadakseen esille lapsen tiedon sekä kokemuksen. Varhaiskasvattaja vahvistaa lapsen myönteistä kasvua ja kehitystä osallistumalla aktiivisesti lapsen arkeen.

3.2.1 Kielellinen oppimisvaikeus

Lyytinen (2014, 65) kirjoittaa lapsen kielenkehityksen muutoksista. Alle vuoden iässä lapsi jokeltelee ja pyrkii kontaktiin käyttämällä eleitä ilmaisun tukena. Ensimmäiset sanat ilmaantuvat lapselle 1–2-vuoden iässä, jolloin sanavarasto voi karttua jopa 200 sanaan. 3-vuotiaana lapsi opettelee uusia sanoja ja tuottaa sanayhdistelmiä. 4-vuotiaan lapsen puhe on lähes kokonaan ymmärrettävää ja hänen kielellinen tietoisuus laajenee. 5-vuoden iässä puheessa esiintyy eri sanaluokan sanoja, lapsi hallitsee sanojen taivuttamisen, lauseiden muodostamisen ja hänen ilmaisunsa tarkentuvat. 6-vuotias lapsi osaa jo yli 10000 sanaa, nimeää sujuvasti esineitä ja symboleja sekä omaksuu vuorovaikutuksen perustaidot.

Kun lapsi on alkanut käyttämään puhettaan ensisijaisena kommunikointivälineenään, lapsen mahdolliset kielenkehityksen vaikeudet havaitaan usein tämän jälkeen. Lapsi, jolla on kielellistä vaikeutta, oppii kieltä samojen kehitysvaiheiden kautta kuin muutkin lapset. Lapsen kielellinen kehitys tapahtuu

hitaammin noudattaen kuitenkin kielen kehittymiselle ominaista kehityksen kulkua. Kielellisistä vaikeuksista käytetään eri käsitteitä kuten kielellinen erityisvaikeus ja kielen kehityksen erityisvaikeus, jotka ovat diagnosoitavissa. Näistä lievempi ei-diagnosoitavissa oleva käsite on *kielellinen oppimisvaikeus*. Se tarkoittaa lapsen vaikeuksia omaksua puhuttua tai kirjoitettua kieltä yleensä. 4–6-vuotiailla lapsilla kielen kehityksen riskipiirteisiin kuuluvat muun muassa suppea sanavarasto, yksinkertaiset lauserakenteet, lyhyet ja yksinkertaiset ilmaukset, vaikeudet kuvailla ja kertoa asioita sekä puutteet vuorovaikutustaidoissa. Vaikeuksien syytä ei tarkenneta eikä sitä, liittyvätkö vaikeudet muihin kehityksen ongelmiin vai esiintyvätkö vaikeudet yksinään. (Kuopion kaupunki s.ab; Arkkila, Smolander ja Laasonen 2013; Ahonen, Määttä, Meronen ja Lyytinen 2014, 72–79; Hanka 2017, 23–24.)

Kehittämistyön toimeksiantajana on monikielinen päiväkotijoukko, jossa osa lapsista on taustaltaan paluumuuttajia tai maahanmuuttajia. Näillä lapsilla suomi on toisena äidinkielenään. Kielellistä oppimisvaikeutta voi esiintyä niin suomea äidinkielenään puhuvien kuin suomea toisena kielenä puhuvien lasten kohdalla. Varhaiskasvattajan tulee sisäistää ja tiedostaa kielen oppimisen merkitys hyödyntäen päiväkodin arjen tilanteet kielen oppimisen tukemiseksi. Varhaiskasvattajan on mukautettava kielenkäyttöään lapsen suomen kielen taidon mukaan. Varhaiskasvattaja rohkaisee lasta spontaaniin vuorovaikutukseen ja viestimiseen, vaikka lapsen kielelliset taidot olisivatkin puutteelliset. (Adenius-Jokivuori 2005, 208–209; Monikulttuurisuus Kuopion varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa 2015, 9; Kuopion kaupungin Varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 55.)

Kohderyhmän ikäjakaumaksi valittiin lapsen kielenkehityksen perusteella 4–6-vuotiaat lapset. Kolmen ja neljän ikävuoden välillä lapsen kielenkehityksessä tapahtuu suuria muutoksia ja 4-vuotiaan kerronta on jo selvästi kehittyneempää. Tämän vuoksi kohderyhmän nuorimmat lapset ovat 4-vuotiaita ja vanhimmat 6-vuotiaita esiopetuksessa olevia lapsia.

Hippa Hännänpään päivä tukee lapsen kielen kehitystä varhaiskasvatuksen arkisissa kielenkäyttö- ja vuorovaikutustilanteissa mahdollistaen myönteisen, rauhallisen ja turvallisen vuorovaikutustilanteen varhaiskasvattajan ja lapsen välillä. Varhaiskasvattaja tukee lasta osallistumaan vuorovaikutustilanteisiin ja tekemään vuorovaikutusaloitteita. Hippa Hännänpään päivä auttaa lasta keskittymään ja pysymään kontaktissa varhaiskasvattajan kanssa. Varhaiskasvattajan on helpompi ymmärtää lapsen puhetta, vaikka puheen lauserakenteissa tai sanoissa on virheitä, lapsi ei löydä oikeita sanoja tai käyttää asiayhteyden sopimattomia määreitä. Hippa Hännänpään päivä on tukena lapsen kerronnalle ja mahdollistaa palaamisen jo esille tulleet asiaan sekä korvaa lapsen kerronnasta puuttuvia sanoja. Kielen kehityksen lisäksi Hippa Hännänpään päivä tukee muitakin lapsen kognitiivisia taitoja, kuten havaitsemista, ajattelua ja muistamista. Lapsen kielen prosessinomaisessa kehityksessä varhaiskasvattajan rooli on erittäin tärkeä, jotta lapsi saa äänensä kuuluviin, hänen asiansa huomataan ja lapsi pääsee osalliseksi vertaisryhmää.

3.2.2 Sosiaalis-emotionaaliset haasteet

Sosiaalis-emotionaalisilla taidoilla tarkoitetaan lapsen kykyä tunnistaa, ymmärtää, säädellä, ilmaista ja käsitellä tunteita ja olla vuorovaikutuksessa lasten sekä varhaiskasvattajan kanssa. Sosiaalis-emotionaalisiin taitoihin lukeutuu myös taito luoda ja ylläpitää ystävyyssuhteita, ratkaista vastuullisesti ristiriitatilanteita sekä toimia toisten ihmisten kanssa prososiaalisesti. Prososiaaliseen eli myönteiseen vuorovaikutukseen sisältyy yhteistyö, auttaminen, jakaminen ja lohduttaminen. Lapsen sosiaalis-emotionaalista kehitystä muokkaa esimerkiksi yksilölliset temperamenttipiirteet, kyky kontrolloida omista ajatuksista nousevia ja ympäristöstä tulevia impulsseja sekä valmius omaksua kielellisiä taitoja. Synnynäisiä ominaisuuksia ei voida muuttaa, mutta ympäristötekijöillä, kuten kasvatustavalla ja lapselle tarjottavilla oppimismahdollisuuksilla voidaan tukea lapsen sosiaalis-emotionaalisten taitojen kehittymistä. (Ahonen 2017, 16–18; Koivula ja Laakso 2017, 115–116, 119; Määttä, Koivula, Huttunen, Paananen, Närhi, Savolainen ja Laakso 2017, 7.)

Lapsen sosiaalis-emotionaaliset haasteet näkyvät sosiaalisessa toiminnassa, vuorovaikutuksessa ja tunne-elämän ilmaisussa. Haasteet voivat esiintyä arkuutena, vetäytymisenä, rajattomuutena, uhmakkuutena, impulsiivisuutena tai keskittymisen vaikeutena. Lapsi ei tahallaan käyttäydy haastavasti vaan käyttäytymisen pohjalla on aina jokin syy. (Kuopion kaupunki s.a.a; Ahonen 2017, 28–29; Määttä ym. 2017, 8.) Pihlaja (2005) tuo esille Myyrän (1995) näkemyksen, jonka mukaan lapsen haastavan käyttäytymisen taustalla on lapsen tahto tulla nähdyksi ja kuulluksi. Sosiaalis-emotionaalisten haasteiden kautta lapsi haluaa hakea apua ja etsiä vastausta kysymyksiin rakastetaanko häntä ja hyväksytäänkö hänet sellaisena kuin hän on.

Lasten sosiaalis-emotionaalisten taitojen tukeminen tapahtuu arjen tilanteissa eri toimintojen ja käytänteiden, kuten vuorovaikutuksen ja lapsen osallisuuden tukemisen avulla. Sosiaalis-emotionaalisen kasvun tukemisen osalta oleellista on varhaiskasvattajan sensitiivisyys ja vuorovaikutustavat. Taitavat varhaiskasvattajat rakentavat vuorovaikutusympäristöstä rohkaisevan ja lasta tukevan ottaen huomioon lapsen yksilölliset vahvuudet. Kasvattajat ohjaavat lapsia ratkaisemaan ristiriitatilanteita ja kannustavat heitä ryhmän kanssa toimimiseen. (Koivula ja Laakso 2017, 116, 118, 122; Määttä ym. 2017, 36–37.)

Hippa Hännänpään päivä antaa lapselle mahdollisuuden tuoda esille vuorovaikutuksessa heränneitä tunteitaan kehitystasosta riippumatta. Lapsi voi harjoitella sosiaalis-emotionaalisia taitoja tuomalla esille niin positiivisia kuin negatiivisia tunteitaan. Lapsi voi yhdessä varhaiskasvattajan kanssa keskustella miltä tunteet tuntuvat, mitä ajatuksia tunteet herättävät, mihin tilanteeseen tunteet liittyvät ja keitä tunteisiin liittyy. Lasta autetaan nimeämään tunteensa sekä hallitsemaan ja käsittelemään niitä arjen ristiriitatilanteissa. Näin lapsi tulee tietoiseksi omista ja toisten tunteista oppien säätelemään omia tunteitaan.

4 LAPSEN VUOROVAIKUTUKSELLINEN KOHTAAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

Lapsen kohtaaminen vuorovaikutustilanteessa on kokonaisvaltaista. Vuorovaikutustilanteessa pyritään lapsen kanssa yhteyteen, jossa kuulemisen lisäksi korostuvat kosketuksen, aistien ja tunteiden vaikutus. Varhaiskasvattaja kohtaa lapsen aidosti, arvostavasti ja läsnäolevasti lämpimässä vuorovaikutuksessa kantaen vastuun vuorovaikutustilanteiden onnistumisesta luomalla hyvän sekä turvallisen ilmapiiirin. Lapsia rohkaistaan hyvään vuorovaikutukseen ja ryhmän jäsenenä toimimiseen. Lasten vertais- ja ystävyysuhteiden syntymistä tuetaan sekä vaalitaan. Varhaiskasvattajan tulee huolehtia, että vuorovaikutustilanteessa lapsen äänen kuuleminen toteutuu. Parrila (2016) kirjoittaa osuvasti ”Meillä on yksi suu, kaksi korvaa, käytä niitä samassa suhteessa!”. (Parrila 2016; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 29; Karjalainen 2017, 17; Kuopion kaupungin Varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 20.)

Vuorovaikutustilanteissa lapsi ja varhaiskasvattaja ilmaisevat ajatuksiaan ja tuntemuksiaan sekä verbaalisella että nonverbaalisella viestinnällä. Kehittämistyömme tuo esille, että vuorovaikutuksessa ja ihmisten välisessä viestinnässä on verbaalisen ja nonverbaalisen viestinnän lisäksi muitakin ulottuvuuksia. Psykologi Tony Dunderfelt kirjoittaa kirjassaan *Läsnäoleva kohtaaminen* (2016) vuorovaikutuksen tilasta sosiaalisena kenttänä, joka painottaa puhe- ja fyysisen viestinnän lisäksi näkymättömien sanattomien viestien merkitystä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa.

Kehittämistyössämme ja Hippa Hännänpään päivässä on huomioitu viestinnän monimuotoisuus, jonka tiedostaminen ja ymmärtäminen auttavat varhaiskasvattajaa kehittämään vuorovaikutustaan sekä kohtaamisen taitojaan lapsen kanssa. Vuorovaikutustilanteessa varhaiskasvattajan aito ja lämmin läsnäolo myötävaikuttaa lapsen turvallisen olon muodostumiseen lapsen kokiessa olevansa arvostettu ja huomattu. Tässä hetkessä syntyy varhaiskasvattajan ja lapsen välille yhteenkuuluvuuden tunne, joka saa aikaan avointa puheviestintää sekä toista arvostavaa viestintää.

4.1 Ystävällinen katse lapselle ja lämmin vuorovaikutustapa

Kohtaaminen on keskeinen asia varhaiskasvattajan ja lapsen välisessä kanssakäymisessä. Se herättää luottamuksen ja luo yhteyden vuorovaikutustilanteessa. Kohtaaminen alkaa varhaiskasvattajan ystävällisestä katseesta ja eleestä, joka jatkuu kuulemiseen, näkemiseen ja lapsen nähdyksi tulemiseen. (Mattila 2011, 15.) Salonen (2017, 44) tuo esille, että aidossa kohtaamisessa kumpikaan ei ole toistaan parempi tai huonompi vaan molemmat ovat samalla tasolla tasavertaisina. Mattilan (2011, 16–20) mukaan kohtaaminen vaatii varhaiskasvattajalta myötätuntoa, myötäelämistä, rohkeutta sekä lasta arvostavaa asennetta. Varhaiskasvattajan tulee olla joustava, tarkkanäköinen, huolehtiva ja sensitiivinen. Varhaiskasvattajalla on lasta suurempi vastuu kohtaamisessa ja vuorovaikutustilanteessa. Myös Buysen, Verschuerenin, Doumenin, Van Dammen & Maesin (2008, 367–369, 388) tutkimuksen mukaan päiväkodin opettajat pystyvät omalla toiminnallaan edistämään hyvää vuorovaikutusta ja luo-

maan läheisemmän suhteen lapseen kohtaamalla lapsi lämpimällä, arvostavalla ja sensitiivisellä tavalla. Lapsen ainutkertaisuuden ja arvokkuuden näkeminen sekä sen esille tuominen kertovat lapselle, että hän ja nimenomainen kohtaaminen ovat tärkeitä (Salonen 2017, 46).

Lämpimässä vuorovaikutustavassa on tyypillistä varhaiskasvattajan syvä sitoutuminen vuorovaikutukseen lapsen kanssa. Varhaiskasvattaja on lasta varten ja tilanteessa oleminen on hänelle tärkeää. Lapsi kohdataan kiireettömästi tilanteesta riippumatta. Lapsen kokemuksen äärelle pysähdytään kuunnellen lasta arvostavasti ja pyrkien tavoittamaan lapsen kokemuksen ja tulkinnan tilanteesta. Lämpimässä vuorovaikutuksessa empatialla on suuri merkitys. Varhaiskasvattaja antaa lapsen tuoda esille voimakkaat tunteensa vastaten niihin lämpimän empaattisesti pyrkien tunnistamaan lapsen tarpeet mahdollisimman hyvin. Lapsi hyväksytään sellaisena kuin hän on antamalla lapselle tilaa olla oma itsensä. Lapselle puhutaan lämpimään sävyyn, arvostavasti ja lapsesta välittäen. Varhaiskasvattaja on helposti lähestyttävä, kun äänensävyt, ilmeet, eleet ja kehonasennot innostavat ja houkuttavat lasta vastavuoroiseen vuorovaikutukseen. (Ahonen 2017, 78–80, 94.)

Lämpimässä vuorovaikutuksessa toimintaa kuvaa joustavuus, jolloin korostuu empaattinen ymmärrys lasta kohtaan. Lasta kannustetaan vuorovaikutukseen ja huomioidaan, milloin lapsi on siihen itse valmis. Emotionaalisesti läsnäoleva varhaiskasvattaja huomioi lapsen emotionaalisen tilan ja yksilöllisen tuen tarpeen. Voimakkaiden tunteiden esille tullessa varhaiskasvattajan herkkyyys ja tilannetaju ovat merkityksellisiä lämpimän vuorovaikutuksen kannalta. Varhaiskasvattaja antaa lämpimässä vuorovaikutusmallissa usein ja aidosti positiivista palautetta sekä rohkaisee ja kannustaa lasta. (Ahonen 2017, 83–94.)

4.2 Verbaalinen ja nonverbaalinen viestintä varhaiskasvatuksessa

Vuorovaikutus on kahden tai useamman ihmisen välistä vastavuoroista kommunikointia, johon kuuluu puhuminen ja kuunteleminen sekä tiedon siirtäminen eli tiedon lähettäminen ja vastaanottaminen. Vuorovaikutus voi olla sanallista tai sanatonta viestintää. Niiden avulla ihminen voi ymmärtää toisia ja tulla itse ymmärretyksi sekä ilmaista ajatuksiaan, kokemuksiaan ja tunteitaan. (Kielijelppi s.a; Ahonen 2017, 60; Väestöliitto 2018.) Sinkkosen (2012, 269) mukaan hyvä vuorovaikutus on varhaiskasvattajan mukautumista lasten yksilöllisiin ja ikäkehityksen mukaisiin tarpeisiin. Varhaiskasvattajan on huomioitava toiminnassaan lapsen havaittavissa olevan käyttäytymisen taustalla vaikuttavat tahto, pyrkimys ja motivaatio sekä tunnetilat.

Dunderfeltin (2016) vuorovaikutuksen sosiaalinen kenttä on sanallisten ja sanattomien viestien muodostama psyykkinen eli kokemuksellinen tila kahden tai useamman ihmisen välillä. Ihmisten välinen sosiaalinen kenttä muodostuu viidestä eri tasosta, joita ovat puheviestintä, fyysinen viestintä, intuitiivinen viestintä, tunneviestintä ja voimien viestintä. Tasot toimivat yhdessä ja ne muodostavat kokonaiskokemuksen vuorovaikutustilanteissa. Hippa Hännänpään päivän luonne ja käyttötilanteet vaativat vuorovaikutustilanteissa lasta arvostavaa ja aitoa kohtaamista sekä lämmintä vuorovaikutustapaa.

Sanallisen viestinnän lisäksi tarvitaan myös fyysistä ja intuitiivista viestintää sekä tunneviestintää. Voimien viestintään liittyy niin fyysisiä kuin psyykkisiä kokemuksia, joita ei esiinny kaikissa vuorovaikutustilanteissa (Dunderfelt 2016, 91, 94). Sen vuoksi emme käsittele kehittämistyössämme voimien viestintää.

4.2.1 Verbaalisen viestinnän tulva

Verbaalinen eli sanallinen viestintä koostuu kielestä ja äänestä, josta muodostuva puhe havaitaan audiitiivisesti eli kuulemalla (Kielijelppi s.a). Dunderfeltin (2016, 18–20) mukaan puheviestintä on keskeinen osa ihmisten välistä kommunikaatiota, jonka avulla välitetään tietoa, merkityksiä ja tunnetiloja. Vuorovaikutuksessa puheen tulee olla selkeää ja kuuluvaa sekä sanojen sellaisia, että kuulija ymmärtää ne. Sanat vaikuttavat siihen, onko puhe rakentavaa ja myönteistä vai ristiriitoja ja vastakkainasettelua luovia. Dunderfelt (2016, 18–20) kirjoittaa äänensävyä ja äänenpainon kuuluvan ennemminkin sanattomaan viestintään kuin puheviestintään. Saman asian mainitsee myös Mehrabian (2007, 1), joka lisää sanattomaan viestintään myös puheen tauot ja erehdykset tai virheet (errors), puhenopeuden sekä puheen keston.

Verbaalisten vihjeiden avulla kerrotaan, mitä sanotaan ja nonverbaaliset vihjeet ilmaisevat, miten sanotaan. Verbaalinen ja nonverbaalinen viestintä liittyvät tiiviisti yhteen ja niiden erotteleminen toisistaan on miltei mahdotonta. (Kielijelppi s.a.) Hippa Hännänpään päivää käyttäessään varhaiskasvattaja on lapsen kanssa vuorovaikutuksessa ollessaan aktiivinen osallistuja hyödyntäen rikasta kieltä ja nonverbaalista viestintää. Varhaiskasvattaja kuuntelee ja havainnoi lapsen rönsyilevää tai niukkaa sanallista ja sanatonta viestintää sekä vastaa lapsen kerrontaan mielellään.

4.2.2 Nonverbaalisen viestinnän hiljainen huuto

Nonverbaalinen viestintä koostuu ilmeistä, eleistä, liikkeistä, asennoista, katseesta ja tilan käytöstä sekä fyysisestä olemuksesta. Nonverbaalinen viestintä on äänetöntä ja se havaitaan visuaalisesti. (Kielijelppi s.a.) Knapp ja Hall (2010, 4) kirjoittavat, että ihmisten välisessä nonverbaalisessa viestinnässä on kaksi keskeistä asiaa. Ensinnäkin ollessamme toisen ihmisen läheisyydessä annamme jatkuvasti viestejä olemuksestamme, tunteistamme ja persoonallisuudestamme. Toiseksi, jotkut ihmiset voivat kehittyä erityisen taitavaksi näiden viestien aistimisessa ja tulkitsemisessa.

Nonverbaalinen viestintä voi olla ristiriidassa verbaalisen viestinnän kanssa. Nonverbaalisten viestien oletetaan olevan spontaaneja, haastavampia näytellä sekä vähemmän manipuloitavissa olevia, jonka vuoksi ne koetaan uskottavampina kuin verbaaliset viestit. Mielenkiintoista on, että joidenkin tutkimusten mukaan lapset pitivät verbaalista viestintää uskottavampana kuin nonverbaalista viestintää. (Knapp & Hall 2010, 14.) Ahonen (2017, 59) kuitenkin kirjoittaa, että lapset tulkitsevat vuorovaikutustilannetta kokonaisuutena, jossa nonverbaalinen viestintä näyttelee suurta osaa ennen kaikkea

pienien lasten kohdalla. Karlssonin (2012, 41) mukaan puhujan ilmeet ja eleet saattavat olla vastaanottajalle sanojakin merkityksellisempiä. Mielestämme verbaalisen ja nonverbaalisen viestinnän ollessa ristiriidassa keskenään, ei varmuudella voida sanoa, kumpaa viestintää vastaanottaja uskoo. Sen vuoksi emme jaa Koivusen (2009, 47) vahvaa tulkintaa siitä, että viestien ollessa ristiriidassa vain sanatonta viestiä uskotaan.

Fyysinen viestintä pitää sisällään fyysisen kehon keinoin tuotetun viestinnän, joita ovat esimerkiksi eleet, ilmeet, katsekontakti ja kosketus sekä äänensävy ja puhetapa. Fyysiseen viestintään sisältyvät myös yksilölliset pikkutavat, maneerit, jotka voivat aiheuttaa kuulijassa erilaisia tuntemuksia. (Dunderfelt 2016, 21–22.) Mehrabian (2007) kirjoittaa, että fyysisen kehon keinoin tuotetulla viestinnällä on suuri vaikutus viestin kokonaisvaltaiseen tulkintaan vuorovaikutustilanteessa.

Varhaiskasvattajan ja lapsen välisessä fyysisessä viestinnässä varhaiskasvattajan tulee omalla toiminnallaan ilmaista hyväksyvää asennetta lapsen aloitetta kohtaan. Responsiivinen varhaiskasvattaja huomioi lapsen aloitteet ja vastaa niihin sopivalla tavalla. Näin tilanteesta tulee avoin ja lapsi kokee saavansa ilmaista asiansa suoraan, jolloin lapsen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta mahdollistuu. (Koivunen 2009, 47; Rusanen 2011, 79–80.)

Intuitiivinen viestintä on henkisen yhteyden luomista ja ihmisiä yhdistävä voimakenttä (Dunderfelt 2016, 29, 51). Kielitoimiston sanakirjassa (2017) ja Tieteen termipankissa (2014) intuitio määritellään vaistonvaraiseksi tajuamiseksi ja sisäiseksi näkemykseksi sekä kyvyksi kokea asioita ilman, että pystyy selittämään tai perustelemaan kokemustaan. Jokaisella ihmisellä on intuitioita eli sisäisen tietämisen tapoja. Intuitio on välitöntä tietoutta ja tietämisen tunne, joka on loogisen ajattelun ulkopuolella. Arkikielessä intuitiota voidaan kutsua aavistukseksi, kuudenneksi aistiksi, sielujen sympatiaksi tai samalla aaltopituudella olemiseksi. (Raami 2016, 9, 19, 44–46; Salonen 2017, 17–20, 40.) Dunderfelt (2016, 13–14, 27–29) puhuu intuitiosta vuorovaikutuksen sosiaalisessa kentässä. Intuitiivinen viestintä pitää sisällään merkityksellisten asioiden oivaltamisen hyvinkin pienistä vivahteista ja tuntemuksista kuten toisen katseesta, olemuksesta tai lauseen painotuksista. Toisen ihmisen kanssa toimivan intuitiivisen yhteyden kautta välittyy luottamus, arvostus ja kunnioitus.

Dunderfelt (2016, 30, 32, 48–55) esittää, että intuitiivinen yhteys syntyy usein nopeasti ja se voi olla joko positiivinen tai negatiivinen. Positiivisessa yhteydessä toisen kanssa voi tuntea läheisyyttä tai samanhenkisyyttä, kun taas negatiivisen ensikontaktin jälkeen rakentava yhteistyö tuntuu haasteelliselta. Intuitiivinen viestintä voi onnistua lähtökohtaeroista kuten iästä, sukupuolesta tai roolista huolimatta. Tietämättömyys intuitiivisen tason olemassaolosta, persoonallisuuserot, kiire tai esille tulevat tunnekiemurat voivat estää intuitiivisen yhteyden syntymisen. Intuitiiviseen viestintään sisältyy kokemus siitä, että toinen ihminen on läsnä hänelle puhuttaessa ja kertoja sekä kuulija ymmärtävät toisiansa. Kuulija tarjoaa kertojalle kuulemisen tilan, jossa kertoja kokee tullessa hyväksytyksi ja arvostetuksi vuorovaikutustilanteessa. Salonen (2017, 37–38) tuo esille Myersin esittämän sosiaalisen intuition, johon liittyy vahvasti empatian kokeminen eli toisen ihmisen eläytyvä ymmärtäminen. Toisessa

ihmisessä havaitut toiminnot ja tunteet siirtyvät itseemme, mieleemme ja kehoomme. Kohdatessamme toisen ihmisen, reagoimme intuitiivisesti vastaamalla samalla tavoin hänen asentoihinsa, eleisiinsä, ilmeisiinsä ja äänenpainoonsa.

Raami (2015) tuo tutkimuksessaan esille, että intuitio voi olla tiedostettu tai piilossa oleva kapasiteetti, jota voidaan harjoittaa ja kehittää. Saman asian esittää myös Dunderfelt (2015). Raamin (2015, 200–201), Salosen (2017, 126) ja Dunderfeltin (2015, 14, 83, 133) mukaan jokaisella on yksilöllinen tapansa kokea ja ymmärtää intuitiota. Intuition harjoittamisesta on yksilölle hyötyä, jotta individuaaliset eli yksilölliset tavoitteet toteutuisivat ja tarpeet tulisivat täytetyiksi. Raamin (2015, 11, 119, 200–201) mukaan henkilökohtaisen intuitiivisen hetken tunnistaminen auttaa tiedostamaan omaa intuitiota ja lisäämään tietoisuutta intuition olemassa olost. Rationaalinen ajattelu ja intuitio ovat erottamattomia osia toisistaan. Yhdessä ne muodostavat ajattelun perustan, jossa yhdistellään uutta ja jo olemassa olevaa tietoa. Ihmiset tarvitsevat intuition ja rationaalisen ajattelun yhdistämistä selvitäkseen jokapäiväisessä elämässä ja arkitoiminnoissa. Intuition merkitys korostuu luomisessa ja ongelmanratkaisutilanteissa. Rationaalinen ajattelu ja intuitio yhdistettynä kokemukseen ja siitä käytyihin keskusteluihin vahvistaa ammatillista asiantuntijuutta ja takaa parhaan tuloksen.

Kokemuksemme mukaan intuitio on koko ajan läsnä varhaiskasvatuksen arjen tilanteissa, joissa intuitio toimii selkeämmin varhaiskasvattajan kohdatessa lapsen sensitiivisesti. Intuitiivisten taitojen avulla voidaan luoda rakentavaa yhteyttä varhaiskasvattajan ja lapsen välille. Nonverbaalinen viestintä on voimakkaassa asemassa varhaiskasvattajan ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa: varhaiskasvattaja reagoi lapsen fyysiseen viestintään, intuitio toimii oivaltamisen ja päättelyn taustalla ja tunneviestintä tuo oman mausteensa vuorovaikutustilanteen kokonaisuuteen.

Tunneviestintä on sanatonta viestintää, johon kuuluvat tunnelmat ja tunteet, erilaiset olotilat sekä tuntemukset. Yksinkertaisimmillaan tunneviestintä on ilmapiirin viestintää, joka voidaan aistia pieninä tunteen tuulahduksina. Tunneviestintä on puheessa ja koko olemuksessa esiin tuleva tunnelataus ja henkilökohtainen suhtautuminen asioihin. Salosen (2017, 144, 147) mukaan tunteet ovat sosiaalinen ilmiö, jonka avulla voidaan hankkia tietoa ympäristöstä, havainnoida maailmaa ja saada tietoa siitä, mitä ympärillä ja itsessä tapahtuu. Tunne on lähtökohtaisesti subjektiivinen kokemus, jolloin toisen ihmisen tunteita on mahdotonta ymmärtää niin kuin hän itse ne kokee. Perustunteisiin kuuluvat ilo, rakkaus, suru, viha ja pelko sekä häpeä. Myös halveksunta, ylpeys, inho ja kiusaantuneisuus lukeutuvat perustunteisiin. Tunneviestinnän syvetessä esiin tulee voimakkaampia tunteita kuten onni, alakulo, raivo ja kammo sekä shokki. Luonteeltaan haitallisten tai negatiivisten tunneviestien hallinta on erittäin tärkeää. (Sandberg 2011, 7; Dunderfelt 2016, 61–62, 69.)

Tunneperäisellä käyttäytymisellä tarkoitetaan sanallista ja fyysistä toimintaa kuten puhetta, eleitä ja fyysisen kehon käyttöä. Vihan ja ärtymyksen aiheuttamaa käyttäytymistä on osattava ohjata ja tarpeen tullen myös kontrolloida. Silti kaikkia tunteita saa tuntea vapaasti. (Dunderfelt 2016, 69–73.) Jos tunteisiin ei vastata tai viesti tunteita kohtaan on ristiriitainen, aiheuttaa tämä vaikeuksia oppia ymmärtämään omia tunteitaan. Tällöin syntyy kokemus, että tunteet eivät ole sosiaalisesti hyväksytyjä. (Sandberg 2011, 7–12.) Varhaiskasvattajan tulee tukea lasta esimerkiksi vihan tunteen hallinnassa ja

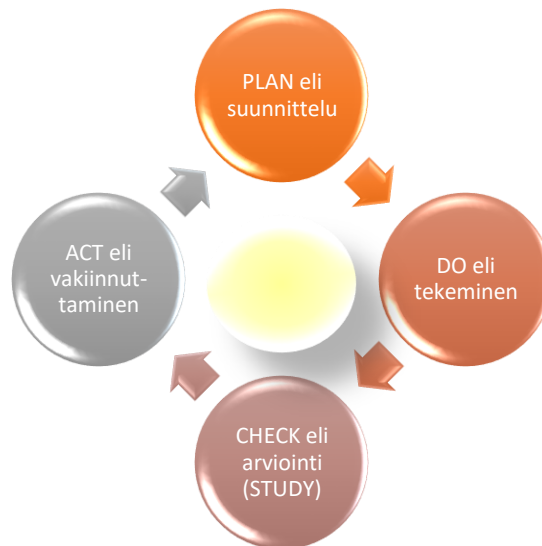
sen käsittelyssä. Kun lapsen tunnekuohunta on rauhoittunut, lapselle voidaan ehdottaa ymmärrettäviä ratkaisuja ja rauhoittunut tilanne pääsee etenemään. Lapsella tuottaa vaikeuksia oppia ymmärtämään omia tunteitaan, jos hänen tunteensa ohitetaan tai varhaiskasvattajan viesti lapsen tunteita kohtaan on ristiriitainen. Tällöin lapsi kokee, että hänen tunteensa eivät ole sallittuja eikä niitä saa tuoda esille. Auttamalla lasta sanoittamaan ja ymmärtämään tunteitaan sekä tunnekokemuksiaan luodaan hänelle edellytykset oivaltaa ja ymmärtää itseään.

5 KEHITTÄMISTYÖPROSESSI

Kehittämistyömme paneutuu lapsen osallisuuteen ja lapsen kohtaamiseen varhaiskasvatuksessa. Kehittämistyöprosessin tavoitteena oli suunnitella ja tuottaa osallistava ohjausmenetelmä varhaiskasvatustyöhön. Tarkoituksena oli, että osallistavan ohjausmenetelmän avulla lisätään lapsen osallisuutta ja saadaan lapsen ääni kuuluviin. Tämä edellyttää varhaiskasvattajalta lapsen kohtaamista aidosti, arvostavasti ja läsnäolevasti lämpimässä vuorovaikutuksessa. Kehittämistyön toimeksiantajana on Kuopion kaupungin varhaiskasvatuspalveluiden Tukkipojan päiväkoti, joka on monikielinen ja -kulttuurinen päiväkoti.

Kohderymänä ovat 4–6-vuotiaat lapset, joilla on kielellistä oppimisvaikeutta tai sosiaalis-emotionaalisia haasteita. Kehittämistyössä kohderymän lapset ovat varhaisen tunnistamisen alueella olevia lapsia. Kehittämistyössä suunnittelimme lapsia osallistavan kehittämisprosessin, jossa lapsinäkökulmaista tutkimusta ja kerronnallista haastattelua hyödyntäen osallistimme lapset arvioimaan ja antamaan palautetta Hippa Hännänpään päivästä. Lasten arvioinnin ja palautteen pohjalta teimme tarvittavat muutokset Hippa Hännänpään päivään. Haastatellessamme lapsia hyödynsimme kehittämistyöhömme kirjoittamaamme tietoa lasten kohtaamisesta ja kohtasimme lapset sensitiivisesti lämmintä vuorovaikutustapaa toteuttaen. Lapsia osallistava kehittämisprosessi toteutettiin Tukkipojan päiväkodissa yhdessä varhaisen tunnistamisen alueella olevien lasten kanssa.

Kehittämistyön prosessin kuvauksessa toteutettiin Demingin kehittämismallia (kuvio 4) eli PDCA-kehää. PDCA koostuu sanoista Plan, Do, Check ja Act. Plan edustaa suunnitelmaa, tilaisuuden tunnistamista ja muutoksen suunnittelua. Do tarkoittaa tekemistä, muutoksen testaamista sekä pienimuotoisen tutkimuksen suorittamista. Check viittaa oppimiseen, testin tarkistamiseen, tulosten analysointiin ja tunnistamiseen. Check voidaan korvata termillä Study, jolloin seurataan suunnitelman validiteettia sekä edistymisen ja onnistumisen merkkejä (The Deming Institute 2018). Act on toimia, joka tarkoittaa tehtäviä toimenpiteitä sen perusteella, mitä on opittu kehittämisprosessin aikana. Act saa aikaan parannuksen, innovaation ja muutoksen sekä tarkoituksen mukaisen uudistuksen. PDCA-kehässä kehitysprosessi nähdään päättymättömänä, jolloin kehän vaiheet seuraavat aina toisiaan edeten spiraalimaisesti kehityksen seuraavalle tasolle. (Tuurala s.a; Kinnunen 2015, 30–31.)

KUVIO 4. Demingin ongelmanratkaisun ja kehäoppimisen malli. (Mukaiillen The Deming Institute 2018.)

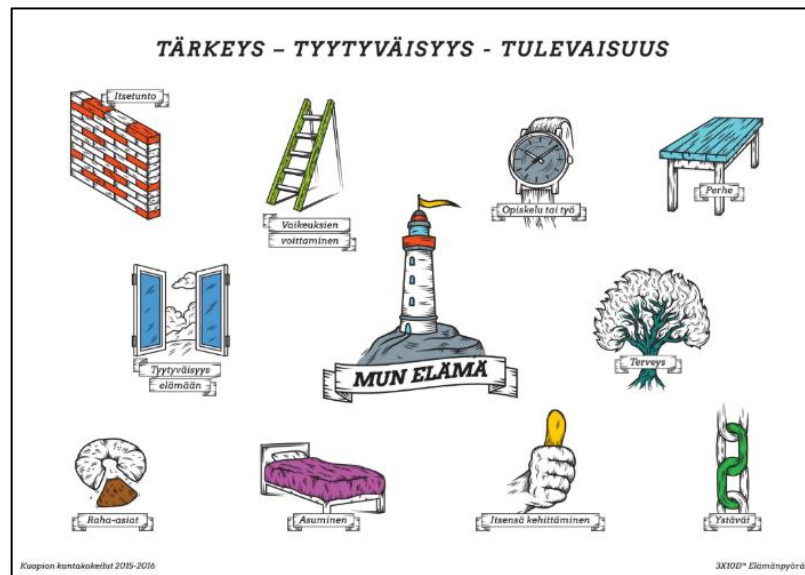
Kehittämistyöprosessimme etenee Demingin kehittämismallin mukaisesti. Malli kuvaa kehitystyömme etenemisen alkuvaiheen ideoista valmiiseen tuotokseen. Kehittämisprosessin etenemiskaavio on esitetty kuviossa 5. Kehittämisprosessia esittelemme tarkemmin tässä luvussa.

KUVIO 5. Kehittämisprosessin eteneminen ja aikataulu. (Simonen ja Vanttinen 2017-11-19.)

5.1 Kehittämistyön tausta ja alkuvaiheen suunnittelu

Sosiaalialan tutkinto-ohjelman moniammatillisissa hankeopinnoissa osallistuimme keväällä 2016 valtiovarainministeriön ja Kuopion kaupungin yhteistyössä kehittämään MUN ELÄMÄ -menetelmän kokeiluluonteiseen käyttöönottoon. MUN ELÄMÄ -menetelmä soveltuu nuorten elämäntilanteen moniammatilliseen arvioimiseen kokonaisvaltaisesti. Menetelmään kuuluvaa 3X10D™ Elämänpyörä -korttia (kuva 1) hyödynnetään ammattilaisen ja nuoren välillä käytävässä alkukeskustelussa, jonka jälkeen nuori täyttää itsearviointiin perustuvan 3X10D™ Kyselyn. Kortissa on kuvattu nuoren elämän keskeisiä aihepiirejä, joiden avulla voidaan pohtia nuoren elämäntilanteen kokonaisuutta. (Kuopion kuntakokeilu s.a.) MUN ELÄMÄ -menetelmän kokeiluluonteisessa käyttöönotossa tehtävämme oli esitellä menetelmää ja siihen kuuluvaa 3X10D™ Elämänpyörä -korttia sekä saada nuoret vastaamaan 3X10D™ Kyselyyn.

KUVA 1. 3X10D™ Elämänpyörä -kortti. (Kuopion kuntakokeilu s.a.)

Nuorten kanssa työskenneltäessä käytettävä 3X10D™ Elämänpyörä -kortti herätti mielenkiintomme kortin toiminta-ajatuksen käytöstä myös varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatukseen kehitettyä korttia hyödyntämällä lapsella olisi mahdollisuus kertoa omista tuntemuksistaan ja ajatuksistaan. Kortin avulla voisimme nostaa lapsen keskiöön, oman elämänsä kertojaksi. Kun lapsen elämän keskeiset asiat on esitetty yhdessä kuvassa, olisi sen käyttö helppoa ja nopeaa päiväkodin arjen nopeasti vaihtuvissa tilanteissa.

Lähdimme kehittämään 3X10D™ Elämänpyörä -korttia varhaiskasvatukseen soveltuvaksi käyttäen Pappunetin kuvapankin materiaalia. Valitsimme korttiin kuvat, jotka kuvaavat lapsen elämän keskeisimpiä aihepiirejä. Näitä ovat perhe, koti, päiväkotiki, leikkiminen, harrastukset tai vaihtoehtoisesti erilaiset puuhats päiväkodissa, ystävät, nukkuminen, ruokailu ja tunteet. Tunteista on esitetty ilo ja suru. Ruokailu on kuvattu kahdella kuvalla, joissa toisessa lapsi on syömässä ja toisessa on kuva ruoasta. Keskeillä on tärkein, lapsi itse esitettynä poikana ja tyttönä.

Kehittämistyössämme teoreettinen viitekehys syveni tutustuessamme niin kotimaisiin kuin kansainvälisiin tutkimuksiin ja niihin perustuvaan kirjallisuuteen. Ahonen (2015, 2017) käsittelee väitöskirjassaan ja kirjassaan lämmintä vuorovaikutustapaa, jolle oli haastavaa löytää kansainvälistä tutkimustietoa. Erilaisia hakusanoja käyttämällä löysimme lapsen ja varhaiskasvattajan kohtaamiseen sekä vuorovaikutukseen liittyviä kansainvälisiä tutkimuksia. Valitettavasti etenkin uusimmat näistä tutkimuksista olivat maksullisia, joten emme päässeet niitä lukemaan. Tutustuimme kuitenkin hieman vanhempiin tutkimuksiin ja esimerkiksi Rudasill ja Rimm-Kaufman (2008) tuovat esille varhaiskasvattajan ja lapsen vuorovaikutussuhteen laadun, jolla on pitkäkantoisia vaikutuksia lapsen sosiaalisiin ja akateemisiin taitoihin.

Hippa Hännänpään päivän käytön perustana on lämpimän vuorovaikutuksen lisäksi Dunderfeltin (2016) vuorovaikutuksen sosiaalinen kenttä. Intuitiiviselle viestinnälle saimme tukea Raamin (2015, 2016) intuiioon liittyvästä tutkimuksesta ja kirjasta. Tunneviestintään tutustuimme myös Sandbergin (2011) tutkimuksen avulla. Mehrabian (2007) sekä Knapp ja Hall (2010) tuovat kirjoissaan hyvinkin tarkasti esille nonverbaalisen viestinnän moninaisuuden. Kehittämistyössä lähdimme rohkeasti tutustumaan kansainvälisiin materiaaleihin ja näiden kautta saimme vahvistusta rakentamallemme teoreettiselle tietoperustalle.

Karlssonin, Rainion ja Riihelän (2012) kirjoitusten pohjalta tutustuimme lapsinäkökulmaisen tutkimuksen teoriaan ja tekemiseen. Tämä auttoi meitä hahmottamaan ja ymmärtämään mitä olemme tekemässä. Lapsinäkökulmaisessa tutkimuksessa voidaan käyttää tiedonkeruun menetelmänä kerronnallista haastattelua, johon saimme tutustua Roosin (2015, 2016) väitöskirjassa sekä siitä koostetussa kirjassa. Perehtymällä kerronnalliseen haastatteluun, pystyimme ennakkoon huomioimaan monia asioita lasten haastatteluissa.

Kehittämistyössä suunnittelimme lapsia osallistavan kehittämisprosessin ja osallistimme lapset arvioimaan sekä antamaan palautetta Hippa Hännänpään päivästä. Tämän vuoksi lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja kerronnalliseen haastatteluun perehtyminen on ollut erittäin tarpeellista. Olemme suunnitelleet ja toteuttaneet osallistavan ohjausmenetelmän eikä vastaamme ole tullut samanlaista kehittämistyötä teorioineen.

5.3 Kehittämistyön tuotoksen synty

Hippa Hännänpään päivästä luotiin visuaalisesti esteettinen kokonaisuus. Aloitimme Hippa Hännänpään päivän suunnittelun keväällä 2017, jolloin valitsimme siinä esiintyvät satuhahmot. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016, 30) mukaan varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä, jolloin lapsia rohkaistaan valintoihin ilman sukupuoleen sidottuja stereotyyppioita tai ennako-odotuksia. Hippa Hännänpään päivän satuhahmojen tulee näyttää sukupuolisensitiivisiltä, jotta jokainen lapsi pystyy samaistumaan ja näkemään itsensä hahmoissa.

Hippa Hännänpään päivän satuhahmojen valinnassa päädyimme Suomen luonnossa eläviin kettuun, pupuun, siiliin, hiireen ja karhuun. Satuhahmojen valinnan jälkeen suunnittelimme ja piirsimme Hippa Hännänpään päivä kuvat. Aihepiirien muodostuminen perustui keväällä 2016 tehtyyn testaukseen. Aihepiireinä säilyivät päiväkotit, ruokailu, nukkuminen, leikkiminen, ystävät, koti, perhe sekä tunteet, joista tässä on esitetty ilo, suru ja viha. Lapsi kuvattuna ketun hahmossa on edelleen keskellä, nostettuna keskiöön oman elämänsä kertojaksi. Suunnittelimme eläinten värit visuaalisesti keskenään sopiviksi ja lasten ajatusmaailmaan soveltuviksi. Kuvien valmistuttua lähetimme työn Sotkamon kirjapaino Tmi Kari Simoselle laadukkaan tulostusjäljen varmistamiseksi. Halusimme Hippa Hännänpään päivän olevan helposti tulostettavissa ja pinnaltaan kestävä. Suunnittelimme kokonaisuuden A4-arkkikokoon, jolloin kuvat ovat selkeät ja Hippa Hännänpään päivä voidaan laminoida käytettävyyden lisäämiseksi. Ensimmäinen versio valmistui syksyllä 2017 (kuva 3), jonka jälkeen marraskuun lopussa 2017 aloitimme lasten haastattelut osallistamalla lapsia arvioimaan kehittämisprosessin tuotosta.

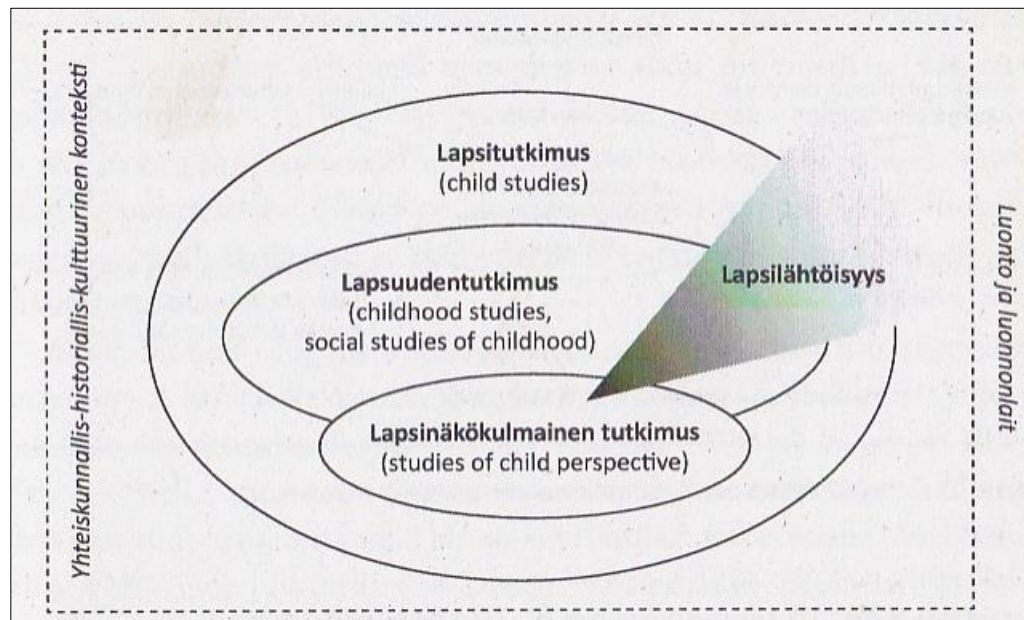
KUVA 3. Haastatteluissa käytetty Hippa Hännänpään päivä. (Simonen ja Vanttinen 2017-10-25.)

5.4 Kehittämistyön menetelmälliset valinnat

Rainion (2012, 108–109) mukaan lapsitutkimuksissa korostetaan lasten osallisuutta heidän omaan elämäänsä liittyvissä tapahtumissa ja päätöksissä. Lapsi on oman elämänsä ja arkensa tekijä ja tätä halutaan ymmärtää sekä tutkia. Lapsen toimijuutta on tutkittu suhteellisen vähän. Lisää tutkimuksia tarvittaisiin siihen, mitä lapsen toimijuus lopulta tarkoittaa ja millaisten kasvatuskäytäntöjen kautta sitä voitaisiin tukea sekä kehittää. Roos ja Rutanen (2014, 28) mainitsevat, että suomalaisessa varhaiskasvatustutkimuksessa on haastateltu runsaasti lapsia, mutta haastatteluja koskevia tutkimusmenetelmällisiä artikkeleita on kuitenkin melko vähän.

Kehittämistyössä käytimme lapsinäkökulmaista tutkimusta. Karlsson (2012, 22) toteaa, että lapsinäkökulmaisen tutkimuksen määrittelyä ei pystytä tarkkaan rajaamaan, koska lapsia koskeva tutkimus kehittyi jatkuvasti. Lapsia tutkittaessa tiukan rajauksen ja määrittelyjen käyttö voidaan unohtaa, koska lapset ovat tutkimuskohteena erityisiä ja heidän tapansa kertoa on usein rönsyilevää (Roos 2016, 42–43). Lapsinäkökulmaisessa tutkimuksessa perushaasteena on luoda sopivat olosuhteet kertomiselle ja saada lapsi kertomaan maailmastaan. Tutkimusasetelmissa on oltava väljyyttä, jotta lapsinäkökulmainen tutkimus voidaan toteuttaa. (Karlsson 2012, 49–50.)

Lapsinäkökulmaista tutkimusta tarvitaan lapsi- ja lapsuudentutkimuksissa tarkasteltaessa lapsen tuottamaa tietoa ja hänen näkökulmiaan. Lapsitutkimuksesta osa on lapsuudentutkimusta. Tutkimuksesta riippuen lapsilähtöisyys määritellään eri tavoin jokaisessa tutkimuksessa ja muussa toiminnassa. (Karlsson 2012, 25.) Kuvassa 4 on esitetty lapsitutkimus, lapsuudentutkimus, lapsilähtöisyys ja lapsinäkökulmainen tutkimus.

KUVA 4. Lapsitutkimus, lapsuudentutkimus, lapsilähtöisyys ja lapsinäkökulmainen tutkimus. (Karlsson 2012, 25.)

Lapsitutkimus on monien eri tutkimusalojen yleiskäsite (Finto s.a). Laajimmillaan kyseessä on lapsia koskeva tutkimus, jota voidaan toteuttaa useista lähtökohdista ja näkökulmista. Lapsitutkimuksessa tiedontuottajina toimivat sekä lapset että aikuiset. Tutkimustietoa voidaan hankkia monella eri tavalla. Tutkimustiedon hankintatavat jaetaan viiteen eri tapaan:

1. *Reaaliajassa* lapsilta saatu tieto tuotetaan toimintaa äänittämällä, videoimalla tai havainnoimalla ja kirjaamalla tapahtunut.
2. Tieto saadaan kerättyä lasten *tuotosten* kautta. Niihin katsotaan kuuluvaksi lapsen tuottamat kertomukset, kirjoitelmat, päiväkirjat, esitykset, nauhoitteet, rakennelmat, valokuvat, kartat

ja piirroksat. Tuotokset ovat osa lapsen normaalia toimintaa tai tutkimustarkoitukseen erikseen tuotettua ja koottua aineistoa.

3. Aineistoon kuuluvaksi lasketaan myös *asiakaskirjat*. Ne ovat yleensä aikuisten tuottamia kuten lait, asetukset, tilastot, politiikkaohjelmat, historialliset dokumentit ja toimintaa ohjaavat tekstit.
4. *Jälkeenpäin* tuotettua tietoa voivat tuottaa niin lapset kuin aikuisetkin. Tähän lukeutuu mukaan muisteleminen, haastattelut, kyselyyn vastaaminen ja kertominen niin suullisesti kuin kirjallisesti eri symboleja, hymiöitä, kehonmerkkejä tai aikajanaa hyödyntämällä.
5. *Julkinen tieto* on oma aineistotyyppinsä. Siihen kuuluvat (verkko)keskustelut ja tiedotusvälineiden välittämä materiaali, jotka ovat usein aikuisten tuottamia. (Karlsson 2012, 19.)

Kehittämistyömme tutkimuksellisessa osuudessa nousi esille reaaliaikaisesti tuotettu tieto, joka tarkoittaa lasten haastatteluiden äänittämistä, havainnointia ja kirjaamista. Lasten kertomusten ja niiden äänittämisen kautta saimme aineistoa kehittämistyötämme varten. Toimintaamme ohjasi voimakkaimmin varhaiskasvatuslaki ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016).

Alanen (2009, 9) kirjoittaa lapsuudentutkimuksen olevan tutkijoita ja monia tieteenaloja yhdistävä alue. Pyrkimyksenä on ymmärtää lasta osana yhteiskuntaa sekä yhteisöjensä jäsenenä ja toimijana. Lapsuuden ymmärtäminen osana yhteiskuntaa, kulttuuria ja sen rakenteita ovat keskeisiä asioita lapsuudentutkimuksessa.

Lapsinäkökulmaisessa tutkimuksessa tuodaan esille lapsen näkemyksiä ja toimintatapoja lapsen ollessa tiedon lähde ja tuottaja. Lapsinäkökulmaisessa tutkimuksessa toiminta on sisällöltään tutkivaa, kokeilevaa ja ihmettelevää. Niin lapset kuin aikuisetkin asettavat kysymyksiä ja etsivät vastauksia. Lapsinäkökulmaisessa toiminnassa lähtökohtana on kokonaisuus, johon niin aikuisen kuin lapsenkin näkökulmat otetaan huomioon. Lapsinäkökulmaisessa tutkimuksessa on tärkeää lapsilähtöisyys, jossa korostetaan lapsen tarpeiden ja kiinnostuksen kohteita sekä aktiivisuuden huomioon ottamista lapsen tai aikuisen näkökulmasta. Lapsinäkökulmaisessa tutkimuksessa lapsilähtöisyys korostuu enemmän kuin lapsuudentutkimuksessa tai lapsitutkimuksessa. (Karlsson 2012, 21–24; Riihelä 2012, 198; Roos & Rutanen 2014, 29.)

Lapsinäkökulmaisessa tutkimuksessa lapsen viestejä ja kokemuksia kuunnellaan ja lapsen mielipiteitä pyritään tuomaan esille lapsen äänen kuuluviin saamiseksi. Tutkimuksessa toiminta on luonteeltaan tutkivaa, kokeilevaa ja ihmettelevää. Lapsinäkökulmaisessa tutkimuksessa lapsinäkökulma näkyy koko tutkimusprosessissa. Se tulee esiin tutkimustehtävän ja -kysymysten muotoilussa, aineiston tuottamisessa, tutkimusmenetelmän valinnassa, analyysissä sekä johtopäätösten tekemisessä. Lapsinäkökulmaisen tutkimuksen lähtökohta on lapsessa ja yhteisössä. Tarkastelun kohteeksi nousevat vuorovaikutustilanteet. Kun aikuinen on valmis ottamaan vastaan lapsen omia tapoja kertoa ja ilmaista itseään, vasta silloin tulee esille lapsen henkilökohtainen aktiivisuus vuorovaikutuksessa. (Karlsson 2012, 21–24; Riihelä 2012, 231.)

Kehittämistyömme tutkimuksellisessa osuudessa taustalla on lapsinäkökulmainen tutkimus ja aineistonkeruun menetelmänä käytimme kerronnallista haastattelua. Kerronnallisella haastattelulla selvitimme Hippa Hännänpään päivän soveltuvuutta osallistavaksi ohjausmenetelmäksi. Kerronnallisessa haastattelussa osallistimme lapset arvioimaan ja antamaan palautetta Hippa Hännänpään päivästä.

Kerronnallinen haastattelu on yleisesti käytetty menetelmä lapsia haastateltaessa, koska se antaa lapsen kertoa vapaasti omalla tahdillaan hänen mielipiteitään ja toiveitaan (Roos 2016, 30). Kerronnallisen haastattelun avulla pystytään kartoittamaan lapsen mielipiteitä ja toiveita. Haastattelun perustana on luottamus, että lapsi on oman kokemusmaailmansa ja elämänsä paras kertoja. Haastattelija on tilanteessa aidosti läsnä ja kannustaa omalla olemuksellaan lasta kertomaan. (Hyvärinen ja Löyttyniemi 2005.) Kerronnallisessa haastattelussa lapselle tulee antaa riittävästi tilaa kertoa omat näkemyksensä ja ajatuksensa. Haastattelussa on huomioitava lapsen yksilöllinen puheen kehitys ja valmiudet ilmaista itseään puheen avulla, koska ne vaikuttavat haastattelutilanteeseen sekä siinä syntyvään tietoon. Haastattelussa tulee huomioida lapsen ajatusmaailman eroavuus aikuisen ajattelutavasta. Jos lapsi ei ymmärrä asiaa aikuisen tavoin, on lapsen ymmärrys asiasta oikea hänen omasta näkökulmastaan. (Roos 2016, 30–32.) Kehittämistyössä käytetty kerronnallinen haastattelu antoi mahdollisuuden päästä sisään lapsen maailmaan ja ymmärtää lapsen omintakeista tapaan kertoa. Kerronnallista haastattelua toteuttamalla pystyimme antamaan lapselle riittävästi tilaa kertoa näkemyksensä ja olla oma itsensä. Näin ilmaisimme lapselle, että lasta ja hänen ajatuksiaan arvostetaan.

Karlsson (2012, 50–52) kirjoittaa lapsinäkökulmaisen tutkimuksen tekemisen eettisistä ja toiminnallisista periaatteista, joita voi muokata tutkimuksessa tarpeen mukaan. Valitsimme kehittämistyöhömmme kerronnalliseen haastatteluun soveltuvat periaatteet. Kehittämistyöprosessissa sovimme etukäteen kerronnallisen haastattelun suuntaviivoista ja rajauksista, jotta saisimme haastatteluissa Hippa Hännänpään päivästä tarvittavan tiedon. Lapset saivat itse tehdä valinnan, haluavatko he osallistua yhteisen aiheen käsittelyyn. Tiedostimme, että lapsi on ajatteleva, järkiperäinen sekä tunteva tekijä ja kokija. Varasimme riittävästi aikaa haastatteluille ja niiden valmisteluihin sekä uusien näkökulmien etsimiseen. Haastattelut sisälsivät yllätyksellisyyttä, leikkisyyttä ja innovatiivisuutta. Niiden toteuttaminen vaati jatkuvaa päämäärätietoisuutta, uuden löytämistä sekä samanaikaisesti tasapainoilua aihealueella pysymisessä.

Karlssonin (2012, 51) eettisistä ja toiminnallisista periaatteista voidaan nostaa voimakkaammin esille haastattelijoiden läsnäolon, lapsen näkemisen ja kuulemisen sekä lapselle annettavan mahdollisuuden ajatella itse. Haastatteluissa olimme intensiivisesti läsnä ja aidosti kiinnostuneita siitä, mitä lapsi meille kertoi. Lapset olivat haastattelutilanteissa Hippa Hännänpään päivän kanssaihmettelijöitä ja -pohtijoita olematta itse tutkimuksen kohteena. Tämän toteutuminen edellytti, että kuuntelimme vilpittömästi, mitä lapsi kertoi ja annoimme hänen puhua asiansa loppuun asti. Hyväksyimme lasten näkemyksen niin kuin lapsi sen meille kertoo. Tarvittaessa esitimme tarkentavia kysymyksiä. Teimme tarvittavia muutoksia Hippa Hännänpään päivään lasten palautteet huomioiden.

5.5 Lasten osallistavat haastattelut

Valmistauduimme lasten haastatteluihin laatimalla lasten huoltajille annettavan äänitetaltiointilupalomakkeen (Liite 1). Lomakkeessa pyydettiin lapsen huoltajalta suostumus lapsen osallistumisesta tutkimukseen. Marraskuussa 2017 esittelimme Hippa Hännänpään päivän Tukkipojan päiväkodin varhaiskasvattajille ja pyysimme heitä pohtimaan kehittämistyöhömmä mahdollisesti haastateltavia lapsia. Seuraavassa tapaamisessa esittelimme varhaiskasvattajille tarkemmin haastattelukysymykset ja sovimme varhaiskasvattajien kanssa haastatteluun mukaan pyydettävät varhaisen tunnistamisen alueella olevat lapset sekä haastattelujen ajankohdat. Pyysimme varhaiskasvattajia kertomaan mukaan pyydettävien lasten huoltajille lapsen osallisuudesta kehittämistyössämme sekä jakamaan huoltajille äänitetaltiointilupalomakkeet. Varhaiskasvattajat kertoisivat lisää lapsen osuudesta kehittämistyössämme, jos huoltajat sitä pyytäisivät.

Tavoitteenamme oli saada haastatteluihin osallistumaan vähintään viisi varhaisen tunnistamisen alueella olevaa lasta. Tämän jälkeen haastatteluista saatu lasten palaute alkaisi todennäköisesti toistumaan. Mukaan pyydettiin 11 lasta, joista seitsemän osallistui haastatteluihin. Haastattelussa mukana olleista lapsista 43 prosenttia oli maahanmuuttajataustaisia. Osa huoltajista kielsi lapsensa osallistumisen haastatteluun ja jätti palauttamatta äänitelupalomakkeen. Yksi äänitelupalomake palautui myöhässä, jolloin haastatteluun osallistuminen ei ollut enää mahdollista. Toteutimme lasten osallistavat haastattelut marraskuussa 2017.

Roos ja Rutanen (2014, 32, 38) tuovat esiin Corbinin ja Morsen (2003) kuvaaman kerronnallisen haastattelun prosessin, joka koostuu aloitusvaiheesta, tunnusteluvaiheesta, syventymisen vaiheesta sekä lopetusvaiheesta. Kerronnallisen haastattelun ensimmäinen vaihe on aloitusvaihe, jossa rakennetaan luottamusta ja vastavuoroisuutta. Haastattelutilanteissa pyrimme luomaan lapsille fyysisesti ja psyykkisesti turvallisen ympäristön. Kiinnitimme huomiota haastattelutilan soveltuvuuteen järjestelemällä toimistotilasta patjojen, tynnyjen ja valaistuksen avulla viihtyisämmän. Annoimme lapsille myös mahdollisuuden osallistua haastatteluun heidän turvallisemmaksi kokemassaan tilassa. Lähestyimme haastateltavia lapsia sensitiivisesti, rauhallisesti ja kiireettömästi, jotta olisimme helposti lähestyttäviä. Huomioimme lapselle sopivan siirtymätilanteen haastatteluun, jotta hänen leikkinsä ei keskeytynyt. Haastattelutilanteessa haastattelimme yhtä lasta kerrallaan ja pyysimme häntä kertomaan näkemyksensä Hippa Hännänpään päivästä. Haastattelun alussa esittelimme itsemme ja kerroimme äänitetaltiointiin tarkoitetun sanelukoneen käyttötarkoituksesta, joka selvästi kiinnosti lapsia. Huomioimalla lapsen psyykkisen ja fyysisen turvallisuuden pystyimme luomaan hyvän ilmapiirin lasten kerronnalliselle haastattelulle ja lämpimälle vuorovaikutukselle. Haastatteluissa toisen meistä haastateltaessa lasta, toinen toimi tilanteen havainnoitsijana ottaen tarvittaessa osaa haastatteluun.

Haastattelujen tarkoituksena oli saada selville lasten näkemys Hippa Hännänpään päivän kuvista sekä esittävätkö kuvat lasten mielestä sitä, mitä me olemme tarkoittaneet. Selvitimme myös, samaistuvatko lapset eläinhahmoihin ja näkevätkö he itsensä keskellä olevassa ketussa. Esitimme lapsille ennakkoon pohtimiamme kysymyksiä (Liite 2) muokkaamalla ne tilanteeseen ja hetkeen sopiviksi.

Kerronnallisen haastattelun ensimmäisen vaiheen jälkeen tulee tunnusteluvaihe, jossa syvennetään luottamusta ja lapsi kokeilee mitä ja kuinka paljon hän voi kertoa. Tunnusteluvaiheen kanssa rinnakkain on syventymisen vaihe, jossa siirrytään tunnetasossa syvemmälle. (Roos ja Rutanen 2014, 32, 38.) Lapset vastasivat esittämiimme kysymyksiin ja välillä lasten kerronta oli rajattua aihepiiriä laajempaa. Tämä toi hyvin esille sen, että jotkut lapset tunnustelivat kuinka paljon he voivat kertoa myös omasta itsestään kumpuavaa kerrontaa. Lapset olivat haastattelutilanteissa tiedontuottajia ja olimme varautuneet yllättäviin, hämmentäviin ja aiherajojakin ylittäviin vastauksiin. Haastattelujen perusteella saimme selville, mitä muutoksia Hippa Hännänpään päivään kannattaa tehdä.

Haastattelussa kysyimme lapsilta, mitä he näkevät piirtämässämme kuvissa. Lapset kertoivat, että kuvissa ovat kettu, pupu, nalle, siili ja hiiri. Lapset kertoivat myös mitä kuvissa tapahtuu.

Ei mikään, leikkiminen, piirustus, syöminen ja nukkuminen.

Kettu on syömässä, nukkumassa, leikkimässä... ja taas leikkimässä.

Yhden lapsen mielestä nukkumiskuva voisi auttaa nukahtamaan ja hän halusi kuvan mukaan päiväkodin lepohetkeen. Toiselta lapselta saimme odottamattoman arvion Hippa Hännänpään päivästä. Hän ei pitänyt piirtämistämme eläimistä, koska ne kuvasivat villieläimiä. Kysyttäessä, mitkä eläimet sopisivat kuviin paremmin, saimme vastaukseksi kissa ja koira. Lapsen mielestä kaikkein paras kuva kuvaamaan häntä itseään olisi lapsen oma kuva.

No minä en oikein tykkää näistä eläimistä... ne on villieläimiä.

Lasta kuunnellessa oli tärkeää ymmärtää lapsen omanlainen tulkinta, jotta pystyimme käsittämään mitä lapsi halusi meille sanoa. Haastatteluissa joku nimesi ketun oravaksi ja toisen mielestä tunnekuviissa esiintyi karhun kasvot. Esiin nousivat lasten omat näkökulmat. Kuvien oikein nimeäminen ei ollut oleellisin asia vaan lapsen näkemyksen kuunteleminen ja lapsen äänen esiin tuominen.

Kettu-, perhe- ja kotikuvassa lapset tarvitsivat tukeamme ennen kuin he hahmottivat kuvissa itsensä, oman perheensä ja kotinsa. Lapset kertoivat perhekuvan avulla, keitä heidän omaan perheeseensä kuuluu ja kotikuva innosti lapsia kertomaan omista kotitaloistaan. Yhden lapsen näkemyksen mukaan perhekuva tarkoitti päiväkodin aamupiiriä.

Aamupiiri kaikki kettu.

Tavoitteenamme oli tehdä kuvista sukupuolisensitiivisiä. Lapset näkivät kuvissa sekä tyttöjä että poikia ja lapsen puheessa ketun ja pupun sukupuolet saattoivat vaihtua kerronnan edetessä. Myös hiiri, siili ja nalle olivat lasten näkemysten mukaisesti samaa sukupuolta kuin heidän kaverinsa.

Kuvien suunnittelu ja piirtämisvaiheessa ketulle lisättiin tunnekuviin suu, jotta ketun tunnetiloja oli helpompi tuoda esille. Tämä auttoi myös lapsia hahmottamaan esitettyjä tunteita. Lapset pystyivät

tunnistamaan tunteita ketun suun asennon ja poskella olevan kyneleen avulla. Lapset tunnistivat tunteet iloinen, surullinen ja vihainen ja he kertoivat tunnekuvien tunteista.

Tämä on hauska, tämä itkee, tämä ei ole hirveen iloinen.

Kiva mutta mä aina sanon, että hei kamuu!

Lapset saivat kommentoida Hippa Hännänpään päivän värimaailmaa. Jonkun mielestä pupun väri oli paras ja lempiväri oli talon violetti. Toisen mielestä ketun väri oli liian oranssi ja joku halusi, että kettu väritetään punaisella. Kuitenkin lapset pitivät värejä myönteisinä, ja joku lapsista kiinnitti ketun peiton väriin erityistä huomiota.

Se näyttää nukkumispeitolle.

Kysyimme lapsilta, haluaisivatko he muuttaa tai lisätä jotain kuviin ja mikä kuvissa heidän mielestään on mukavaa. Suurin osa lapsista ei halunnut muuttaa kuvissa mitään. Yksi lapsista kuitenkin pohti, että tunnekuvissa pitäisi muuttaa jotakin, mutta hän ei osannut sanoa mitä. Joku lapsi toivoi kuvaan omenaa ja toisen mielestä perhekuvasa voisi olla jokin lemmikkieläin. Useiden lasten mielestä kuvan keskellä oleva kettu voisi olla vähän suurempi. Yleisesti lapset kokivat kuvat mieluisina ja heidän kerronnassaan korostui eniten leikkikuva.

Hippa Hännänpään päivän nimen keksiminen oli haastavaa. Kehittämistyöprosessin aikana nimiehdotuksia on ollut monia. Aihekuvauksessa nimi oli Minä kerron -alusta ja työsuunnitelmavaiheessa Minä kerron -taulu. Halusimme kuitenkin varhaiskasvatukseen paremmin soveltuvan nimen. Kysyimme haastatteluissa lapsilta heidän ehdotuksiaan nimen suhteen, vaikka tiesimme kysymyksen olevan erittäin vaikea. Saimme nimiehdotukseksi ”Minun synttärillä”. Myös ketulle saimme hauskan nimiehdotuksen.

Ompu... herkullinen nimi.

Nimen tuli olla sukupuoleton ja myös sellainen, että nimi ei rajaa lapsen näkemystä eläimen lajin suhteen. Tämän vuoksi emme valinneet nimeksi esimerkiksi Kalle-kettua tai Repolaista. Halusimme nimen liittyvän Suomen luontoon ja metsään. Nimen tuli myös ilmentää kettu-hahmon olemusta. Hahmon nimeksi muodostui Hippa Hännänpää. Hippa on muinaisen suomalaisen mytologian mukaan metsänhaltija (Unionpedia s.a). Hännänpää puolestaan kuvaa ketulle tunnusomaista ja kaunista häntää. Kehittämistyön tuotoksen eli osallistavan ohjausmenetelmän nimeksi muodostui Hippa Hännänpään päivä, joka pitää sisällään kettu-hahmon päivän puuhineen.

Kerronnallisen haastattelun viimeisenä vaiheena on lopetusvaihe (Roos ja Rutanen 2014, 32, 38). Roosin ja Rutasen (2014, 39) mukaan ”päättös haastattelun lopettamisesta on viime kädessä haastattelijalla, mutta se perustuu aina lapsen aloitteeseen ja näitä aloitteita tulee kunnioittaa”. Haastatteluissa saimme lapsilta tarvittavan palautteen Hippa Hännänpään päivästä. Haastattelutilanteet päättyivät, kun lapset ilmaisivat, ettei heillä ole enempää kerrottavaa.

5.6 Hippa Hännänpään päivän arviointi

Kehittämistyömme tuotoksena tehty Hippa Hännänpään päivä on Tukkipojan päiväkotiin toteutettu osallistava ohjausmenetelmä. Kaksi vuotta kestäneeseen kehittämisprosessiin on kuulunut teoreettisen tietoperustan rakentaminen sekä Hippa Hännänpään päivän kehittäminen aina ensimmäisestä ajatuksesta lasten antamiin arvioihin ja tuotoksen viimeistelyyn. Hippa Hännänpään päivän arviointi perustuu lasten haastatteluissa saamiimme palautteisiin ja arvioihin sekä omaan kokemukseemme ja näkemykseemme lasta osallistavan haastattelun toteutumisesta. Arvioinnin perusteella saimme selvälle, olimmeko toteuttaneet Hippa Hännänpään päivän kohderyhmälle soveltuvaksi osallisuutta lisääväksi osallistavaksi ohjausmenetelmäksi. Lapsinäkökulmaisen tutkimuksen ja kerronnallisen haastattelun käyttäminen kehittämistyössämme oli tuotoksen arvioinnin kannalta oleellista. Tämä lisäsi kehittämistyömme luotettavuutta, koska lapsinäkökulmainen tutkimus ja kerronnallinen haastattelu huomioivat valitun kohderyhmän haasteet. Haastattelussa huomioimme lapsen yksilöllisen puheen kehityksen ja valmiudet ilmaista itseään puheen avulla sekä sosiaalis-emotionaalisten taitojen harjoittelun. Annoimme lapselle tilaa kertoa omassa tahdissaan näkemyksensä ja ajatuksensa.

Kerronnallista haastattelua toteutettaessa meidän tuli kiinnittää huomiota haastateltavien lasten kohtaamiseen ja vuorovaikutustapaan. Kohtasimme lapset lämpimässä vuorovaikutuksessa sensitiivisesti, empaattisesti ja lasta arvostavasti heittäytymällä vuorovaikutustilanteisiin aidosti omana itsenämme aikuisen rooli muistaen. Omalla olemuksellamme ja läsnäololla kannustimme lasta kertomaan aidosti ajatuksiaan. Haastatteluissa saimme lapsilta vastauksia esittämiimme kysymyksiin. Kysymysten asetelu oli onnistunut, koska lapset kertoivat aiheesta enemmän ja tarkemmin kuin mitä olimme odottaneet. Lasten puheissa esiintyi taukoja, mutta he toivat nonverbaalisella viestinnällään esille, että heillä on vielä kerrottavaa. Lapset täydensivät puhettaan näyttämällä tai osoittamalla Hippa Hännänpään päivän kuvia. Haastatteluissa annoimme aikaa ja tilaa lapsen ilmaisulle ja pyrimme huomioimaan sen kokonaisvaltaisesti. Joissakin hetkissä käytimme suostuttelua ja jouduimme turvautumaan johdatte luun saadaksemme lapsilta vastauksia.

Haastattelutilanteissa kohtasimme lapset ilman ennakoasenteita antaen intuitiolla tiedostetusti enemmän tilaa ja aikaa. Kohtaamisen hetkiin liittyi meillä molemmilla voimakkaita intuitiivisia kokemuksia. Näissä hetkissä olimme mukana ”tuntosarvet pystyssä”, kohdaten lapset ensi katseesta alkaen visuaaliseen kokonaisuuteen luottaen. Kohtaamisen hetkiin yhdistyi lisäksi empatia ja sensitiivisyys, oppimamme teoria ja tieto sekä varhaiskasvatuksellinen osaaminen. Nämä auttoivat meitä muodostamaan käsitystä intuition merkityksestä ja voimasta lasten kanssa vuorovaikutuksessa ollessa. Haastattelutilanteissa vastasimme lasten toimintaan ja käyttäytymiseen intuitiivisesti samaistamalla omaa käyttäytymistämme ja toimintaamme lasten mukaisesti. Haastatteluissa saimme kokea tunteiden ja tunnelmien tuulahduksia, joita oli laidasta laitaan haastattelun onnistumisen epävarmuudesta aina pursuilevaan iloon ja onnistumisen tunteisiin. Epävarmoista tunteista ja tunnelmista käymämme kahdenkeskiset keskustelut haastattelun päätyttyä lisäsivät oppimistamme ja antoivat uskoa tuleviin haastatteluihin. Jokaisella lapsella oli omanlaisensa tapa ilmaista omaa tunneviestintää tuoden sitä esille oman fyysisen kehonsa avulla ja sanallisella viestinnällä. Haastatteluissa saimme kokea intuitiivisen ja tunneviestinnän voiman, joka vei meidät mukanaan lapsen kerronnan maailmaan.

Lapset näkivät piirtämissämme kuvissa ne tapahtumat, joita olimme ajatelleet kuvien esittävän. Haastatteluista saimme vahvistuksen siihen, että meidänkin pohtimamme keskellä olevan ketun koko tulee muuttua suuremmaksi. Päiväkoti-, perhe- ja kotikuvaa tulee pienentää, jotta ne eivät vie liiaksi huomiota keskellä olevasta ketusta. Kuvien pienentäminen ei kuitenkaan vaikuta niiden selkeyteen tai ymmärrettävyyteen. Lisäämistoiveena esille tullut omena lisätään ruokailukuvaan. Kuvasta puuttuu ravintosuositusten mukaisesti hedelmä. Olemme muokanneet Hippa Hännänpään päivän lasten mielipiteet huomioiden (liite 3). Lemmikkieläimen lisääminen perhekuvaan on toteutettavissa, mutta se olisi vaatinut melko suuren suunnitteluprosessin. Tämän vuoksi perhekuvaan ei lisätty lemmikkieläintä. Lapset olivat aidosti innostuneita ja kiinnostuneita kuvista jopa niin, että he olisivat halunneet Hippa Hännänpään päivän tai yksittäisiä kuvia Hippa Hännänpään päivästä omaan käyttöönsä välittömästi.

Haastatteluissa tuli esille lapsen ajatusmaailman eroavuus aikuisen ajattelutavasta. Perhettä esittävä kuva voi yhtä hyvin olla kuva aamupiiriltä. Lapsen näkemys oli upea ja se laajensi näkemystämme perhekuvasta monipuolistaen Hippa Hännänpään päivän käyttömahdollisuuksia. Lapsen kerronnassa kettu voi olla myös orava tai karhu. Kuvat ja niiden merkitykset olisi hyvä käydä yhdessä läpi lapsen kanssa, jotta varhaiskasvattaja ja lapsi ymmärtävät kuvat samalla tavalla ja puhuvat samasta asiasta. Tämä ei tarkoita, että varhaiskasvattaja sanelee lapselle mitä kuvissa on, vaan hän kuuntelee lapsen kerrontaa ja kunnioittaa tämän näkemystä. Kuvista keskusteleminen lapsen kanssa ei kuitenkaan välttämättä tuota toivottua lopputulosta. Haastatteluissa huomasimme, että tuestamme huolimatta joillekin lapsille tuotti vaikeuksia hahmottaa itseään ja omaa perhettään kuvissa. Haastatteluissa mukana olleiden 6-vuotiaiden esikoululaisten varhaiskasvattaja kertoi lasten pohtineen haastattelujen jälkeen, vastasivatko he oikein esittämiimme kysymyksiin. Tämän tiedon perusteella Hippa Hännänpään päivän toimivuutta tulee kokeilla enemmän esikoulussa, jossa lapset jo haluavat vastata kysymyksiin oikein.

Hippa Hännänpään päivän aihepiirien valikoituminen pohjautuu keväällä 2016 tekemäämme kortin testaukseen sekä päiväkodin arjen ammatilliseen tuntemukseen. Aihepiirien valinnassa toimme esille lapsen päiväkodin arjen rutiineja sekä päivään kuuluvia tärkeimpiä asioita. Kehittämistyön aihepiirit ovat lapsen elämään keskeisesti kuuluvia. Aihepiirit ilmentävät lapsen tunteita, kotia ja perhettä, päiväkodin arkea ja toimintaa, ystäviä sekä lasta itseään.

Lapset pitivät Hippa Hännänpään päivästä. Lasten samaistuminen kettuhahmoon vahvistaa sukupuolisenä tunnistamisen onnistumisen. Satuhahmojen värit olivat mieluisat lapsille muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Valitsemamme ketun väri toi esiin lasten yksilöllisiä näkemyseroja siitä huolimatta, että suunnitteluvaiheessa käytimme paljon aikaa kettuhahmon sopivan värityksen löytämiseksi. Alun alkaen tarkoituksenamme oli tuoda pienten kuvien avulla Hippa Hännänpään päivä esille yhdellä A4-kokoisella arkilla. Kuvat onnistuivat visuaalisesti ja niistä tuli selkeitä ja ymmärrettäviä. Laadukkaaseen lopputulokseen vaikutti piirustusvälineisiin panostaminen ja tuotoksen tulostaminen kirjapainossa. Kehittämistyöprosessissa halusimme tuoda esille lasten näkemysten arvostamisen ja äänen kuulemisen. Oli tärkeää lisätä omena ruokailukuvaan ja tuoda näin konkreettisesti esille lapsen äänen merkitys.

Hippa Hännänpään päivä on osallistava ohjausmenetelmä, jonka avulla lapsi voi kertoa avoimesti, vapaasti ja oma-aloitteisesti omista asioistaan, ajatuksistaan ja tuntemuksistaan. Mikäli lapsen kerronta ei ole oma-aloitteista tukena käytetään dialogista vuorovaikutusta. Tällöin varhaiskasvattaja esittää selventäviä huomioita ja kysymyksiä lapsen kerronnan esille saamiseksi satuhahmojen toimissa keskustelun avaajana ja ylläpitäjänä. Hippa Hännänpään päivän avulla lapsen kerrontaan voidaan palata myöhemmin, jolloin satuhahmot toimivat menneen tilanteen vihjeinä ja kerronnan tukena lapselle ja varhaiskasvattajalle. Lasten osallistavissa haastatteluissa käytimme tietoisesti dialogista vuorovaikutusta, koska halusimme haastattelujen kautta saada selville lasten näkemyksen Hippa Hännänpään päivästä. Esitimme kysymyksiä, joihin lapset vastasivat. Hippa Hännänpään päivä toimi osallistavana ohjausmenetelmänä, kun lasten kerronta muuttui avoimeksi ja oma-aloitteiseksi.

Haastatteluissa lapsen jaksamisen ja keskittymisen huomioiminen oli tärkeää, koska lapsella oli oikeus lopettaa haastattelu niin halutessaan. Sama vapaaehtoisuus pätee myös Hippa Hännänpään päivän käyttöä lapsen arjessa. Haastatteluissa käytimme lämmintä vuorovaikutustapaa, jotta lapsi koki olonsa turvalliseksi, pystyi rentoutumaan ja luottamaan meihin. Satuhahmojen kautta lapset jakoivat keskittyä kertomaan Hippa Hännänpään päivästä.

5.7 Kehittämistyön eettisyyden ja luotettavuuden arviointia

Kehittämistyöhön liittyy monia eettisiä ja laadullisia kysymyksiä, jotka tuli ottaa huomioon jo alusta alkaen. Eettisyyteen vaikuttaa tutkimusluvan hakeminen ennen tutkimuksen aloittamista (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012). Saimme tutkimusluvan Kuopion kaupungilta syyskuussa 2017. Tutkimuksen päiväkodissa marraskuussa 2017 käydyissä neuvotteluissa esittelimme kohderyhmän varhaiskasvattajille kehittämistyömme ajatuksen ja haastatteluissa esitettävät kysymykset. Sovimme yhdessä haastatteluihin pyydettävät varhaisen tunnistamisen alueella olevat lapset. Tässä vaiheessa jätimme varhaiskasvattajille äänitetaltiointilupalomakkeet, jotka he antoivat haastatteluun pyydettyjen lasten huoltajille. Äänitetaltiointilupalomakkeessa (liite 1) toimimme esille, että haastattelemme lapsia koskien kehittämistyömme toimivuutta ja kehittämisen kohteita. Kerroimme, että haastattelemme varhaisen tunnistamisen alueella olevia lapsia. Ajattelimme tämän lisäävän kehittämistyön läpinäkyvyyttä mutta toisaalta se saattoi aiheuttaa huoltajissa epävarmuutta luvan myöntämiseen. Emme osanneet ilmaista äänitelupalomakkeessa riittävän selvästi sitä, että emme kysy lapsilta henkilökohtaisia asioita. Lapsilta ei pyydetty kirjallista suostumusta haastatteluun, koska lapsille tulee antaa mahdollisuus muuttaa mieltään haastatteluun osallistumisesta ja sen keskeyttämisestä (Tutkimuseettinen neuvottelukunta s.a).

Anonymiteetin takaaminen ja vapaaehtoisuus ovat haastattelujen tärkeimpiä eettisiä kysymyksiä (Tutkimuseettinen neuvottelukunta s.a). Lasten anonymiteetin takaamiseksi puhumme kehittämistyössä yleisesti vain lapsesta tai lapsista. Kuitenkin lasten haastattelujen toteutuspaikka on tuotu esille kehittämistyössämme. Lapselle tulee kertoa hänen ymmärryksensä mukaisella tavalla, mitä häneltä haastattelussa odotetaan ja mitä haastatteluun osallistuminen tarkoittaa. Lapsella on oikeus kieltäytyä osallistumasta haastatteluun. Vapaaehtoisuuteen kuuluu myös haastattelun päättäminen silloin, kun

lapsi ilmaisee tahtonsa lopettaa haastattelu. Siihen mennessä lapsen kertoma arvio ja palaute voidaan hyödyntää kehittämistyössä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta s.a.) Haastattelutilanteet kestivät noin 15–30 minuuttia ja haastattelut päättyivät, kun olimme saaneet tarvittavan palautteen ja arvion kehittämistyöstämme tai lapsi ilmaisi, ettei hänellä ole enempää kerrottavaa. Haastattelutilanteissa lapsilla saattoi tulla esiin itsensä ilmaisemisen haasteita, joka saattoi olla myös motivaation hiipumista. Annoimme lapselle aikaa ja tilaa muodostaa sanoja ja tarvittaessa esitimme selventäviä kysymyksiä. Joidenkin lasten kohdalla kysymyksiin vastaaminen vaati meiltä hiukan suostuttelua.

Haastatteluissa lapset kertoivat paljon muutakin kuin oli tarpeellista saada selville kehittämistyöstämme. Lapset kertoivat avoimesti esimerkiksi ystävästään, keitä lapsen perheeseen kuuluu ja millaisessa talossa lapsi asuu. Esille ei tullut arkaluontoisia asioita, joiden perusteella salassapitovelvollisuus olisi väistynyt lastensuojelulakiin (417/2007, 25§) vedoten (Tutkimuseettinen neuvottelukunta s.a.) Haastatteluissa vuorovaikutuksen tulee olla kohteliasta ja ihmisarvoa kunnioittavaa ja haastatteluissa saadut vastaukset tulee esittää kunnioittavasti, arvostavasti, rehellisesti sekä ilman ennakoasenteita tuomalla esiin tasapuolisesti kehittämistyössä esille tulleet erilaiset näkökulmat (Tutkimuseettinen neuvottelukunta s.a; Tuomi ja Sarajärvi 2009, 129). Kehittämistyössä olemme esittäneet suoria lainauksia lasten kerronnasta, joka tuo lapsen äänen kuuluviin. Lainauksissa olemme avoimesti tuoneet esille lasten ajatuksia, pohdintoja ja erilaisia näkökulmia Hippa Hännänpään päivään liittyen.

Suomen perustuslakiin kuuluva yksityisyyden suoja on tärkeä tutkimuseettinen periaate. Yksityisyyden suojan toteutuminen edellyttää tutkimusaineiston keruun, käsittelyn, säilyttämisen, hävittämisen ja julkaisun eettisten toimintaperiaatteiden noudattamista. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta s.a.) Haastateltujen lasten henkilöllisyys ei tule esille missään vaiheessa kehittämistyömme prosessia. Olemme kirjanneet haastattelutulokset anonyymisti. Kirjaamisen jälkeen siirsimme tutkimusaineiston lukittuun tilaan ja tuhosimme sen opinnäytetyön kirjallisen osuuden valmistuttua. Säilytämme kehittämistyössä haastateltujen lasten yksityisyyden suojan ja luottamuksellisuuden vaitiolovelvollisuutta toteuttaen.

Toistettavuus on yksi tutkimuksen eettisistä normeista. Teoreettisen toistettavuuden periaatteen mukaan lukijan on päädyttävä opinnäytetyötä lukiessaan samaan tulokseen kuin kehittämistyön tekijät. Tämä edellyttää kehittämistyön toiminnan tarkkaa kuvaamista, haastattelussa saadun tiedon kirjaamista sekä pohdintaa. Käytännössä laadullista tutkimusta on vaikea toistaa koskaan sellaisenaan, koska jokainen tehty tutkimus on kokonaisuutena ainutkertainen. Toistettaessa tutkimukseen liittyvät tilat ja ympäristö sekä tutkimuskohde ovat erilaisia, mikä vaikuttaa saatujen tulosten erilaisuuteen. (Vilkkä 2015, 197–198.) Kehittämistyömme luotettavuutta lisää keväällä 2016 tehdystä testauksesta lähtien itsetoteutetut haastattelut ja niiden läpikäyminen. Näin meidän on ollut mahdollista kohdistaa lapsen kertoma lapsen kanssa kokemaamme vuorovaikutustilanteeseen. Kehittämistyössä esitetyt suorat lainaukset lasten kerronnasta, kehittämistyöprosessin tarkka kuvaaminen sekä pohdinta lisäävät osaltaan kehittämistyön luotettavuutta ja läpinäkyvyyttä.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kerronnallisessa haastattelussa meidän tuli kiinnittää huomiota lapsen kohtaamiseen ja vuorovaikutustapaan. Ahonen (2017, 78) painottaa lämpimässä vuorovaikutustilanteessa kiireetöntä lapsen kuuntelemista, lapsen kokemuksen äärelle pysähtymistä sekä lapsen tulkinnan ja kokemuksen tavoittamista. Olimme varanneet lasten haastatteluihin riittävästi aikaa lasten kerrontaan, jolloin pystyimme kuuntelemaan lasta ja lapsi sai kerrottua ajatuksensa omalla tahdillaan ja omalla tavallaan. Vuorovaikutustilanteessa toimimme hyödyntäen omaa persoonaamme heittäytymällä lapsen kohtaamiseen. Olemalla aitoja loimme turvallisen ja luottamuksellisen ilmapiirin. Tämä kaikki sai aikaan, että lasten oli helppo kertoa ajatuksiaan ja mielipiteitään Hippa Hännänpään päivästä. Ilman lasten osallistumista haastatteluun, emme olisi saaneet palautetta ja arviota Hippa Hännänpään päivästä, siihen tehtävistä muutoksista sekä siitä, olemmeko suunnitelleet ja toteuttaneet Hippa Hännänpään päivän huomiolla lasten ajatusmaailman. Kysymysten etukäteen miettiminen oli haastattelun aihealueessa pysymisen vuoksi tärkeää. Sovelsimme kysymyksiä ja kysymysten asettelua tilanteisiin sopiviksi. Tämän vuoksi saimme kaikilta lapsilta vastauksia.

Voidaan todeta, että varhaiskasvatustyön arjessa intuitio on merkittävässä osassa. Kohtaamisten ensimmäiset hetket lasten kanssa vaikuttivat myönteisesti Hippa Hännänpään päivästä saamaamme palautteeseen. Vuorovaikutustilanteessa ensisijaisen tärkeää oli tiedostaa intuitiolle annettava aika sekä tila, jossa aktiivinen "tuntosarvien" käyttäminen yhdistyi empaattiseen ja sensitiiviseen kykyyn kohdata lapsi. Rationaalinen ajattelu ja intuitio ohjasivat ja muokkasivat eläytymistämme vastaamaan lasten viestejä. Vaikka Salonen (2017) tuo esille toisen tunteisiin ja toimintoihin reagoimisen ja oman toiminnan mukauttamisen, huomasimme lasten viesteihin eläytymisen voimakkuuden yllättävän meidät. Tämä auttoi kuitenkin pääsemään lähemmäksi lasta, jolloin lapsen oli helpompi kertoa avoimet ja rehelliset mielipiteensä Hippa Hännänpään päivästä. Haastattelut sekä niihin sisältyvät intuitiot ja rationaalinen ajattelu muodostavat kokemuksen, josta yhdessä käymämme keskustelut vahvistavat vuorovaikutustaitojamme varhaiskasvattajina. Ammatillisen asiantuntijuuden vahvistumisen intuition, rationaalisen ajattelun, kokemuksen ja näistä käydyn keskustelun kautta tuo esille myös Raami (2015) omassa tutkimuksessaan.

Intuition lisäksi myös tunteet olivat vahvasti läsnä lasten haastatteluissa. Dunderfelt (2016, 69) esittää, että kaikki tunteet ovat sallittuja mutta tunteista kumpuavaa käytöstä on ohjattava ja hallittava. Vaikka tunteiden ja tunnelmien joukossa oli epävarmoja tunteita, emme jääneet niihin vellomaan vaan pääsimme niistä yli yhdessä keskustelemalla. Näin pystyimme kohtaamaan mahdollisesti eteen tulevat uudet haastattelutilanteiden haasteet. Tiedostimme, että emme pysty ymmärtämään lapsen kokemia tunteita täysin samoin kuin hän itse ne tuntee. Siitä huolimatta annoimme lapselle vapauden tuoda esille omat tuntemuksensa fyysisin ja sanallisin keinoin. Lasten tunneviestintä ei syventynyt niin paljoa, että esille olisi tullut voimakkaampia tunneilmaisuja kuten raivoa.

Osa lapsista näkivät kuvat eri tavoin kuin me näimme. Tämä ei tarkoita, että kuvat olisivat epäonnistuneet vaan päinvastoin, kuvitus antaa mahdollisuuden ja tilaa lapsen mielikuvitukselle, kulttuuritaustalle ja yksilöllisyydelle. Hippan Hännänpäivän toteutus herättää lapsessa ajatuksia ja tunteita, joka auttaa lasta kertomaan. Kuvat toimivat keskustelun aloittajana ja ylläpitäjänä. Hippan Hännänpäivän aihepiirit ovat lapsen elämään keskeisesti kuuluvia. Lapset eivät halunneet lisätä tai poistaa kuvia, joten aihepiirien valinta liittyy lapsen arkeen tiiviisti. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016) osallisuuteen lukeutuu lasten näkemysten, mielipiteiden ja aloitteiden arvostaminen. Lasten palautteiden ja arvioiden perusteella esiin tulleet muutosehdotukset toteutettiin Hippan Hännänpäivän viimeisteltyyn versioon. Lasten osallisuuden toteutuminen vaati meiltä yhteistä ymmärrystä lasten mielipiteiden ja arvioinnin merkityksestä.

Lasta osallistavissa haastatteluissa tiedostimme dialogisen vuorovaikutuksen tarpeen. Hippan Hännänpäivän päivä innosti lapsia kertomaan jopa kysytyjen asioiden ulkopuolelta tai tarkemmin kuin kysymys olisi edellyttänyt. Tämä antoi viitteitä siitä, että Hippan Hännänpäivän päivä toimi osallistavana ohjausmenetelmänä. Olemme tehneet Hippan Hännänpäivän päivästä ohjeistuksen (liite 4), jonka voi tulostaa Hippan Hännänpäivän päivän taakse. Hippan Hännänpäivän päivän ohjeistuksessa on kirjoitettu tarkoituksen mukaisesti ”sanat ovat sekaisin sydämessä ja tunteet sokin sokin mielessä”. Sanojen asettelu on tarkoin mietitty. Näin kerromme lapselle, että sanat voivat mennä sekaisin, mutta se ei haittaa. Lasta kuunnellaan joka tapauksessa.

Opinnäytetyön tekijöinä meillä on tekijänoikeudet Hippan Hännänpäivän päivään ja Kuopion kaupungilla on siihen käyttöoikeudet. Kehittämistyömme valmistuttua annamme opinnäytetyömme toimeksiantajalle. Jaamme Hippan Hännänpäivän päivän Tukkipojan päiväkodin jokaiseen ryhmään sekä lapsille, jotka osallistuivat sen kehittämisprosessiin.

7 POHDINTA

Tämä kehittämistyö on ollut antoisa ja opettavainen matka varhaiskasvattajan ja lapsen välisen vuorovaikutuksen sekä lapsen osallisuuden maailmaan. Kehittämistyömme aihe nousi esiin työelämän tarpeista, kun toimeksiantajamme näki mahdollisuuden käyttää valmista tuotosta varhaiskasvatuksessa osallistavana ohjausmenetelmänä. Kohtaamalla lapset lämpimässä vuorovaikutuksessa varhaiskasvattajat voivat hyödyntää Hippiä Hännänpään päivää vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin aloittajana sekä ylläpitäjänä. Kielellistä oppimisvaikeutta ja sosiaalis-emotionaalisia haasteita omaavat lapset pystyvät kuvien avulla kertomaan ja kuvia osoittamalla rikastuttamaan, monipuolistamaan sekä korvaamaan heidän puutteitaan kommunikoinnissa ja vuorovaikutuksessa. Kuuntelemalla, näkemällä ja kokemalla lapsen kerronta, lapsi tulee nähdyksi ja kuulluksi ja hän voi vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Hippiä Hännänpään päivän avulla voidaan lisätä lapsen osallisuutta. Varhaiskasvatuksen arjen lisäksi Hippiä Hännänpään päivää voidaan käyttää myös lapsen kotona, päiväkotiryhmässä muiden lasten kanssa sekä työkentillä, joissa työskennellään 4–6-vuotiaiden lasten kanssa. Vaikka Hippiä Hännänpään päivästä hyötyvät eniten lapset, joilla on kielellistä oppimisvaikeutta ja sosiaalis-emotionaalisia haasteita, toivomme kaikkien Hippiä Hännänpään päivästä innostuneiden lasten sitä käyttävän.

Koko prosessin ajan koimme vahvuudeksi ammatillisen kiinnostuksen kehittämistyötämme kohtaan, koska pystyimme näkemään Hippiä Hännänpään päivän käyttömahdollisuudet varhaiskasvatuksen arjessa. Varhaiskasvatuksen perusteiden uudistuminen ja siihen liittyvä Pedagoginen johtajuus lastenhoitajan työssä -prosessikoulutus lisäsivät innovatiivista sekä monipuolista pohdintaa kehittämistyöhömmme liittyen. Toisaalta tämä aiheutti liian suurta syventymistä kehittämistyöhömmme, jolloin jouduimme toteamaan ajan etenemisen armottomuuden. Olemme hyvin vastuuntuntoisia ja tiedostimme jo prosessin alusta alkaen tämän olevan kehittämistyömme yhtenä kompastuskivenä. Jos emme pysty hallitsemaan liiallista vastuuntuntoamme ja pikkutarkkuuttamme, kehittämistyöstämme muodostuu loppumaton projekti.

Opiskelun, työn ja perheen yhteensovittaminen ei aina ollut saumatonta varsinkin, kun siihen liitettiin flunssa sekä influenssa-aika. Olemme käyttäneet kehittämistyöhömmme paljon aikaa, joka on suoraan pois perheiltämme. Puolisoidemme panostus ja välillinen osallistuminen kehittämistyöhömmme antoi meille mahdollisuuden paneutua prosessiin. Ilman kehittämistyömme toimeksiantajaa ja Hippiä Hännänpään päivän arviointiin osallistuneita lapsia emme olisi pystyneet toteuttamaan haastatteluja, jolloin lasten mielipiteet kehittämistyöstämme olisivat jääneet arvailujen varaan. Hippiä Hännänpään päivän laadukkaaseen lopputulokseen vaikutti satuhahmojen värien pohdinta, laadukkaisiin väreihin ja piirustuspaperiin panostaminen sekä tuotoksen painaminen Sotkamon Kirjapaino Tmi Kari Simosen toimesta.

Kehittämistyötä tehdessämme vastaan tuli paljon tilanteita, joissa varhaiskasvatustyössä saadulle hiljaiselle ja kokemukselliselle tiedolle oli haastavaa osoittaa tutkimuksellista lähdeä. Hiljaisesta ja kokemuksellisesta tiedosta hyvä esimerkki on varhaisen tunnistamisen alueella olevien lasten valikoitu-

minen osallistaviin haastatteluihin. Tähän vaikutti lasten varhaiskasvattajien kanssa käytyjen neuvottelujen lisäksi varhaiskasvatustyön kautta tullut kyseisten lasten tunteminen sekä kokemuksellinen tieto ja intuitio. Vilkan (2015, 198) mukaan tutkijoiden tulee huomioida tutkimuksessa puolueettomuusnäkökulma, jos he ovat osa tutkimaansa yhteisöä tai sen toimintakulttuuria. Huomioimme puolueettomuusnäkökulman pohtimalla Tukkipojan päiväkodin johtajan ja haastatteluihin osallistuvien lasten varhaiskasvattajien kanssa mahdollisista vaikutuksista haastattelutilanteisiin, kun haastattelijana on lapsille tuttu aikuinen. Haastattelijan valinnalla pystyimme vaikuttamaan myönteisesti lasten kerrontaan haastattelutilanteissa.

Koko kehittämistyöprosessin ajan ja erityisesti ennen haastatteluja keskustelimme avoimesti ja rehellisesti arvoistamme varhaiskasvattajina. Pidämme tärkeänä, että kuuntelemme lapsia avoimin mielin mitätöimättä heidän ajatuksiaan ja antamalla tilaa lapsen ajatuksille ja näkemykselle. Tämä korostui haastattelutilanteissa, joissa lasten ajatusten esille tuomiseksi teimme lapsille tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä. Tallensimme haastattelut ääniteltäintilalla ja kävimme lasten haastattelut läpi saman päivän aikana. Haastattelujen läpikäymistä helpotti haastatteluiden määrä ja niiden kestot sekä lasten mielipiteiden esille tuominen ilman niiden analysointia.

Mehrabian (2007, 160) kirjoittaa, että lapsen ja varhaiskasvattajan välinen vuorovaikutus on erilaista kuin aikuisten keskinäinen vuorovaikutus. Lasten haastattelujen jälkeen pohdimme, olisimmeko onnistuneet luomaan luonnollisemman vuorovaikutustilanteen lasten kanssa, jos Hippa Hännänpään päivän käyttäminen olisi ollut meille jo entuudestaan tuttua ja olisimme kokeneempia haastattelijoina. Nyt haastatteluissa pohdimme ja mietimme esitettäviä kysymyksiä ja niiden asettelua, jotta haastattelu etenisi luontevasti. Haastattelijan huomio kiinnittyi enemmän lapsen verbaaliseen kuin nonverbaaliseen viestintään. Koska haastattelimme lapsia vuorotellen, toinen meistä toimi haastattelutilanteessa havainnoitsijana, jolloin vuorovaikutustilanteen ja lapsen nonverbaalisen viestinnän havainnointi oli mahdollista. Jälkikäteen pohdimme, että videoimalla haastattelut olisimme saaneet enemmän tietoa omasta toiminnastamme ja vuorovaikutuksesta lasten kanssa. Nyt kävimme paljon keskusteluja havainnoitsijan tekemistä havainnoista haastattelijasta, lapsesta ja heidän välisestä vuorovaikutuksesta. Haastattelujen videointi ei kuitenkaan ollut kehittämistyömme kannalta oleellista, koska haastatteluiden tavoitteena oli tuoda esille lasten mielipiteet Hippa Hännänpään päivästä, jotka olemme esittäneet tässä työssä.

Kehittämistyössä saimme kokeilla ja kokea kerronnallisen haastattelun. Vaikka lapsen kuuleminen on varhaiskasvattajan työssä joka päiväistä, tietoinen pysähtyminen tilanteeseen oli jännittävää mutta toisaalta myös innostavaa. Haastattelutilanteista jäi niin voimakas onnistumisen tunne, että emme voineet olla pohtimatta, kertoisivatko lapset meille seuraavalla kerralla jo tutuksi tulleen Hippa Hännänpään päivän avulla enemmän ajatuksiaan oma-aloitteisesti. Voisiko vuorovaikutustilanteista muodostua läheisempiä ja avoimempia?

Haastatteluihin osallistumisesta tuli saada kirjallinen lupa lasten huoltajilta. Laitimassamme ääniteltäintilalupomakkeessa olisi pitänyt tuoda tarkemmin esille haastattelun tarkoitus sekä lapsen osuus kehittämistyössämme. Jos olisimme itse antaneet ääniteltäintilalupomakkeet huoltajille, olisimme

voineet kertoa tarkemmin kehittämistyömme sisällöstä sekä vastata huoltajien esittämiin kysymyksiin. Osa huoltajista ilmoitti, että he eivät saaneet kaipaamaansa tietoa haastattelusta ja jättivät sen vuoksi palauttamatta äänitetaltiointilupalomakkeen. Yhden lapsen kohdalla lomake palautui yli kuukauden myöhässä. Heille ilmoitettiin ystävällisesti, että haastattelut on jo toteutettu. Jos emme olisi saaneet tavoitteena ollutta viittä lasta haastatteluihin, varasuunnitelmana olisimme laajentaneet haastatteluja Tukkipojan päiväkodin Harjulan yksikköön.

Suunnittelu- ja toteutusvaiheessa pohdimme paljon Hippa Hännänpään päivän visuaalista ilmettä ja sen aihepiirejä. Lasten kerronnan pohjalta olemme esittäneet itsellemme monia kysymyksiä. Olisiko kaverikuvan voinut jättää kokonaan pois, koska lapset kiinnittivät enemmän huomiota leikkikuvaan? Pitäisikö leikkikuvassa ketun kaverina olla pupun sijasta joku toinen eläinhahmo? Kannattaisiko perhe liittää kotikuvaan, jolloin perhe ja koti olisi selkeästi yksi kokonaisuus? Voisiko perhekuvan silloin mieltää aamupiiriksi, kuten nyt tapahtui, ja kuvaisiko koti silloin päiväkotia? Entä pitäisikö kotikuvassa olla 3-kerroksinen kerrostalo, koska päiväkodin alueella monet lapset asuvat kerrostaloissa? Vaikka lapset eivät tuoneet näitä muutosehdotuksia esille, tulee niitä pohtia, jos suunnittelee Hippa Hännänpään päivän kehittämistä. Haastatteluissa saimme odotettua vähemmän muutos- tai lisäämisehdotuksia satuhahmoihin liittyen. Hippa Hännänpään päivän osalta voimmekin todeta, että suunnittelutyöhön ja toteutukseen käytetty aika kannatti.

Lasten haastatteluissa tuli esille, että lapsen voi olla vaikeaa hahmottaa itsensä, ystävänsä tai perheensä satuhahmoina. Hippa Hännänpään päivän käytön harjoittelu ja siihen tottuminen voi kenties auttaa itsensä hahmottamista kuvissa. Hippa Hännänpään päivästä voi räätälöidä lapselle helppokäyttöisemmän laittamalla hahmojen päälle oikeita valokuvia lapsesta, tämän perheestä, kodista tai ystävistä. Auttaisiko tämä lasta tuomaan esille omia ajatuksiaan ja mielipiteitään?

Hippa Hännänpään päivä auttaa lasta keskittymään meneillään olevaan keskusteluun ja satuhahmojen kautta on helppo palata jo aikaisemmin esillä olleeseen asiaan. Hippa Hännänpään päivää hyödyntämällä varhaiskasvattaja ja lapsi voivat palata aiemmin tapahtuneeseen, jos siihen ei päiväkodin kiireisessä arjessa ole pystytty oikea-aikaisesti pysähtymään. Tällöin korostuu varhaiskasvattajan rooli menneen asian selvittelijänä. Varhaiskasvattajalta vaaditaan lapsen tuntemista ja motivaatiota kuunnella lasta ja selvittää asia. Hippa Hännänpään päivän tuloksellinen käyttö vaatii varhaiskasvattajalta perehtymistä Hippa Hännänpään päivään sekä ymmärtämystä ja ammatillista osaamista lämpimästä vuorovaikutustavasta ja lapsen kohtaamisesta. Varhaiskasvattajan tietämys sosiaalis-emotionaalisista haasteista, kielellisestä oppimisvaikeudesta sekä näiden vaikutuksesta lapsen kommunikointiin ja vuorovaikutukseen parantaa Hippa Hännänpään päivän käyttöä.

Jossain vaiheessa kehittämistyötämme huomasimme esittävämme itsellemme kysymyksen ”Meneekö meillä liian hyvin?” Meidät oli vallannut Hippa Hännänpään päivän valmistumisen ja onnistuneiden haastattelujen jälkeinen euforinen riemun tunne. Keskustelimme avoimesti, olemmeko liian innostuneita ja suhtaudummeko kehittämistyöhömme liian myönteisesti sulkien silmämme sen huonoilta puolilta. Kohtasimme todellisuuden työn lähestyessä loppuvaihetta. Kehittämistyön ja siihen liittyvien ai-

kataulumuutosten sekä perheen, työn ja opiskelujen yhteen sovittaminen ei ollut tuskatonta. Kirjoittaminen oli meille arvioitua hitaampi ja aikaa vievä prosessi. Kehittämistyömme toteuttaminen sisälsi paljon teoriaan tutustumista. Mielenkiintoisen teorian tullessa vastaan huomasimme sisällön laajentuvan, jolloin jouduimme tekemään rajaamista aina uudelleen.

Kehittämistyöprosessin aikana tietomme lapsen osallisuudesta, kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen haasteista, lapsen kohtaamisesta, lapsinäkökulmaisesta tutkimuksesta sekä kerronnallisesta haastattelusta lisääntyi ja syveni valtavasti. Koska teimme kirjoittamisprosessia jatkuvasti yhdessä, pysyimme pohtimaan ja keskustelemaan näistä asioista kehittämistyöhöme sekä varhaiskasvatukseen liittyen. Olemme monesti keskustelleet siitä, että nyt olemme tekemässä jotakin tarpeellista ja tärkeää! Syvälliset keskustelut ja oppiminen toinen toiselta kuljettivat meitä kohti valmista kehittämistyöprosessia.

Kehittämistyöprosessin aikana on rakentunut vahva luottamus toisiimme. Yhteisenä tavoitteenamme on ollut kehittämistyömme valmiiksi saattaminen ja valmistuminen toukokuussa 2018. Kehittämistyömme valmistumista on edesauttanut molempia kiinnostava aihe ja vapaaehtoinen prosessiin osallistuminen. Kehittämistyömme tekeminen on molempien kohdalla ollut tavoitteellinen ja aktiivinen kahden vuoden prosessi, joka on vaatinut molemmilta panostusta, aikaa, voimavaroja sekä vastuun, osaamisen, teorian ja ideoiden jakamista. Olemme osanneet alusta alkaen huomioida ja hyödyntää toistemme vahvuudet sekä myöntää omat heikkouksemme, jotka huomioimme kehittämistyötä tehdessämme. Olemme täydentäneet hyvin toisiamme, mikä on mahdollistanut kehittämistyön valmistumisen. Yksin emme olisi onnistuneet.

Yhteistyön toimivuus ja sen onnistuminen on tullut konkreettisesti esille vuorovaikutuksen luonteena ja sen jatkuvuutena, molempien itseohjautuvuutena, innovatiivisuutena, toimivana viestintänä sekä erimielisyyksien ja näkemyserojen hyödyntämisenä parempaan tulokseen pääsemiseksi. Yhteistyömme kannalta merkityksellistä on ollut vuorovaikutussuhteemme etäisyyden ja läheisyyden kontrollointi. Koko opiskeluaajan kattava vuorovaikutussuhteemme oli riittävän etäinen, jotta pystyimme keskittymään ja toimimaan tehtäväkeskeisesti sekä pysymään aikataulussa ja tuottamaan tulosta. Kehittämistyöprosessin aikana vuorovaikutussuhteemme ja luottamuksemme toisiimme on kasvanut ja rakentunut riittävän läheiseksi, jotta olemme uskaltaneet testata omia ideoitamme, näkemyksiämme ja ajatuksiamme. Pystyimme vastaanottamaan toisen rehellisen mielipiteen, johon itse voi tukeutua ja luottaa. Emme ota ajatus- tai näkemyseroja henkilökohtaisesti, vaan tiedostamme kyseessä ennemminkin olevan luovien ideoiden ja ajatusten kokeileva maaperä. Onnistunut yhteistyö on heijastunut molemminpuolisena tyytyväisyytenä kehittämistyöprosessiimme sekä siinä esille tullessiin ja koettuihin ammatillisiin kasvumahdollisuuksiin.

Kehittämistyöprosessissa keskeistä on ollut tiedon jakaminen ja näkemysten vaihtaminen. Olemme hyödyntäneet molempien osaamista, näkemystä ja ajatuksia uuden tiedon luomisessa ja hahmottamisessa. Tiedon, osaamisen ja ajatusten jakaminen on tuottanut uutta tietoa, joka on mahdollistanut yhdessä oppimisen. Toistemme tukeminen on ollut tärkeässä osassa kehittämistyöprosessissa. Olemme antaneet toisillemme emotionaalista tukea ja sallineet tunteiden purkamista, koska koemme

meillä olevan siihen oikeus. Rohkaisimme ja kuuntelimme toisiamme osoittaen empatiaa. Kun toinen meistä ei päässyt eteenpäin omilla ajatuksissa tai ei saanut kiinni toisen ajatuksen juoksusta, toinen auttoi, tuki, rohkaisi, neuvoi sekä antoi tilaa päästä eteenpäin. Olemme tukeneet ja ottaneet toisemme huomioon yksilöinä ja huomioineet perheiden, töiden ja opiskelujen vaikutuksen kehittämistyöprosessiimme.

Tunnollisuuden taakan aiheuttamista haastavista hetkistä olemme selvinneet huumorin ja naurun sävyttämällä eteenpäin. Kirjoittamisprosessin myötä huomasimme olevamme liian tarkkoja sekä haluavamme aikatauluun nähden parempaa ja tarkempaa tekstiä kuin pystyimme oikeasti toteuttamaan. Olemme kuitenkin tyytyväisiä lopputulokseen ja suureen tietomäärän, jonka olemme saaneet kahden vuoden aikana. Kehittämistyöprosessissa on syntynyt ystävyys ja luottamus toisiimme. Olemme kohdanneet ristiriitoja ja puhuneet niistä avoimesti. Olemme työskennelleet tavoitteellisesti sekä sitoutuneet syvästi kehittämistyöhömme. Hyvän ja onnistuneen yhteistyön tuloksena on valmistunut Hippa Hännänpään päivä.

7.1 Ammatillinen kehittyminen

Kehittämistyöprosessimme on ollut pitkä, haastava ja laaja-alainen. Olemme työskennelleet suurten ja tärkeiden asioiden, kuten Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016), lapsen kohtaamisen, tuen antamisen sekä lapsen osallisuuden ympärillä. Suurin ja tärkein on kuitenkin lapsi itse. Kehittämistyöllämme edistämme lapsen kasvua, oppimista ja hyvinvointia. Kehittämistyöprosessia on kantanut eteenpäin vahva tahtomme luoda jotakin tärkeää. Aikataulun kiristymisen aiheuttaman paineen alla työskentely ei lannistanut meitä, vaan pikemminkin päinvastoin. Saimme voimaa valmistuvasta työstä sekä ajatuksesta käyttää Hippa Hännänpään päivää työssämme lastentarhanopettajina.

Koko kehittämistyöprosessin ajan asiantuntijuutemme ja osaamisemme lastentarhanopettajan ammattia ajatellen on kehittynyt. Osallistavan ohjausmenetelmän kehittäminen ja lapsia osallistavan kehittämispöytätyön toteuttaminen yhdistettynä tutkimaamme teoriaan vahvisti ammattitaitoaamme. Kehittämistyömme antoi mahdollisuuden laajentaa ja syventää omaa ammatillista osaamistaamme sekä varhaiskasvatuksen tiedollisella, että käytännön osa-alueilla. Olemme saaneet valtavasti tietoa osallisuuden merkityksestä sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016) laaja-alaisuudesta ja sen monipuolisista toteuttamismahdollisuuksista varhaiskasvatuksessa. Olemme kokeneet käytännössä lapsen kohtaamisen ja huomanneet vuorovaikutuksen merkityksen ja viestinnän sisällään pitämän maailman. Kehittämistyötä tehdessämme totesimme omaavamme yllättävän paljon hiljaista tietoa. Pohdimme sen kertomisen tai kertomatta jättämisen vaikutuksista lastentarhanopettajan työssä. Lapset ovat prioriteeteissa aina ensimmäisinä, ja sen vuoksi hiljaisen tiedon kertomatta jättäminen on väärin. Tiedon jakamisesta hyötyvät kaikki ja oppimista tapahtuu niin varhaiskasvattajien kuin lasten ja huoltajienkin kohdalla. Intuitio on työväline, jonka avulla ollaan hetkessä mukana lapsen ja varhaiskasvattajan välisessä vuorovaikutustilanteessa.

Varhaiskasvatuksessa tulee varmistaa lapsen tarvitseman tuen ja avun oikea-aikaisuus, toteutuminen sekä mahdollistaminen. Yhdelläkin varhaiskasvattajalla on suuri merkitys lapsen myönteisen kasvun ja kehityksen edistämisessä. Tukea antaessa lapsi tulee huomioida yksilönä tarpeineen. Tämä edellyttää varhaiskasvattajalta motivaatiota sekä aikaa, jota toiset varhaiskasvattajat päiväkodin arjen tilanteissa antavat. Kehittämistyömme teorian kautta olemme saaneet todellisen käsityksen siitä, miten oikea-aikaisesti kohdistuvalla pienelläkin tuella pystytään vaikuttamaan lapsen elämän myönteiseen etenemiseen. Varhaisen tunnistamisen alueella oleville lapsille tekemämme osallistava ohjausmenetelmä antaa mahdollisuuden oikea-aikaisen tuen antamiselle. Hippa Hännänpään päivää käytettäessä voidaan huomioida lasten yksilölliset tarpeet.

Kehittämistyöprosessin aikana olemme oppineet huomioimaan tarkasti, monipuolisesti sekä laaja-alaisesti eettisyyden näkökulman lasten haastatteluissa. Kehittämistyömme eettisyyttä pohtiessamme vastaan tuli asioita, jotka kuuluvat myös ammattietiikkaamme. Näitä ovat kohtelias ja ihmisarvoa kunnioittava vuorovaikutus, vaitiolovelvollisuus sekä tämän väistyminen lastensuojelulakiin vedoten. Kehittämistyöprosessi on antanut meille tietoa lasten haastattelujen toteuttamisesta sekä niissä huomioitavista piirteistä niin teoriassa kuin käytännössäkin lapsinäkökulmaisen tutkimuksen kautta. Haastatteluissa aito läsnäolo sekä omaan intuitioon luottaminen auttaa pääsemään parhaaseen mahdolliseen lopputulokseen. Oman käyttäytymisen mukauttaminen lapsen käytöksen mukaiseksi tekee haastattelutilanteesta luontevan, jolloin lapsella on tilaa ja aikaa ilmaista omat ajatuksensa ja tunteuksensa. Voimme hyödyntää lasten haastatteluissa oppimaamme ja kokemaamme varhaiskasvatuksen arjessa.

Kehittämistyöhömmme etsittyjen lähteiden ja tutkimusten myötä olemme oppineet lisää lähdekriittisyydestä. Olemme käyttäneet lähdemateriaalina runsaasti kirjoja, koska arvostamme niitä tieteellisinä lähteinä. Kirjojen lukeminen ja tärkeimpiin kohtiin palaaminen on meille molemmille helpompaa kuin verkkojulkaisujen käyttö. Kehittämistyössä olemme käyttäneet mahdollisimman uusia lähteitä, vaikka kansainvälisten lähteiden kohdalla tämä olikin haastavaa. Suurin osa kehittämistyömme tiedosta pohjautuu kuitenkin vuosia ja jopa vuosikymmeniä aikaisemmin tutkittuihin asioihin. Teorian etsiminen tuntuikin alkuvaiheessa umpihankitutkimukselta, koska suomenkielisille termeille ei välttämättä löytynyt kansainvälistä vastinetta.

Kehittämistyöprosessi oli innostava ja mielenkiintoinen. Opimme paljon itsestämme ja yhteistyöstä, jolla on suuri merkitys työskenneltäessä varhaiskasvatuksessa. Opiskelun, työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen on opettanut luopumaan hetkellisesti meille tärkeistä asioista ja pakottanut priorisoimaan asioita voimakkaasti tärkeysjärjestykseen. Olemme oppineet siirtämään asioita tulevaan, toimimaan spontaanisti, luopumaan suunnitelmista ja joustamaan tilanteen vaatimalla tavalla. Tämä on oleellinen osa tämän päivän lastentarhanopettajan ominaisuuksia ja työn kuvaa. Kehittämistyöprosessin kautta olemme kohdanneet ja saaneet harjoitella näitä asioita.

7.2 Jatkokehittämisen ja -tutkimuksen aiheet

Hippa Hännänpään päivää voidaan hyödyntää päiväkodin ja esikoulun lisäksi myös lapsen kotona. Haluamme tulevaisuudessa nähdä sitä käytettävän laajasti työkentillä, joissa työskennellään lasten kanssa. Hippa Hännänpään päivä on helppo ottaa käyttöön, koska se onnistuu kuvan ja ohjeistuksen tulostamisella ja käytettävyyttä voidaan lisätä laminoinnilla. Hippa Hännänpään päivää voidaan käyttää varhaiskasvatuksessa lapsen osallisuuden lisäämiseksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluissa sekä varhaiskasvatuksen erityisopettajan tutustuessa lapsiin. Hippa Hännänpään päivää voivat käyttää myös muut kunnan lapsiperhepalvelut sekä yksityisen ja kolmannen sektorin toimijat. Se soveltuu esimerkiksi perhepäivähoitoon, lasten- ja perheneuvolaan, lastensuojeluun sekä kenties käytettäväksi Suomen lisäksi muissakin maissa.

Kehittämistyömme kuvia voidaan jatkokehittää käytettäväksi yksittäisinä tai lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaavalla tavalla yhdistelemällä. Tarvittaessa kuvien päälle on mahdollista lisätä lapsen arkeen liittyviä kuvia Hippa Hännänpään päivän kuvan symbolin mukaisesti, joka helpottaa lasta hahmottamaan kuvan tarkoitusta. Lisäksi kuvia voidaan kuvittaa lisää lapsen näkökulma ja arki huomioiden.

Saamme kokemusta Hippa Hännänpään päivän käytöstä toimiessamme lastentarhanopettajina. Toivomme palautetta ja jatkokehittämisideoita niin työyhteisöiltä, lapsilta, varhaiskasvattajilta kuin työn toimeksiantajaltakin. Olemme pohtineet mahdollisuutta kehittää Hippa Hännänpään päivästä pelin tai kirjan. Hippa Hännänpään päivästä voisi myös kirjoittaa pieniä tarinoita, joita voisi helposti ottaa esille luettavaksi päiväkodin arjen eri tilanteissa.

Jatkokehittämisenä voi tehdä tutkimuksen Hippa Hännänpään päivän käytöstä. Tutkimuksessa voisi tutkia varhaiskasvattajien kokemuksia Hippa Hännänpään päivän toimivuudesta osana lasten päiväkodin arkea. Tutkimuksen lähestymiskulma voisi myös olla lasten kokemukset Hippa Hännänpään päivästä. Kerronnallista haastattelua käyttämällä olisi mahdollista saada tietoa, kokevatko lapset saavansa apua arkeensa Hippa Hännänpään päivästä sekä auttaako tämä lapsen äänen kuuluviin saamisessa ja osallisuuden lisäämisessä.

LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT

- ADENIUS-JOKIVUORI, Merja 2005. Kielen ja kommunikaation kehityksen tukeminen. Julkaisussa: PIHLAJA, Päivi ja VIITALA, Riitta. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. 1.–2. painos. Helsinki: WSOY, 194–213.
- AHONEN, Liisa 2015. Varhaiskasvattajan toiminta päiväkodin haastavissa kasvatustilanteissa. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Akateeminen väitöskirja. [Viitattu 2018-02-11.] Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/96477/978-951-44-9691-2.pdf?sequence=1>
- AHONEN, Liisa 2017. Haastavat kasvatustilanteet. Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. PS-kustannus. Juva: Bookwell Oy.
- AHONEN, Timo, MÄÄTTÄ, Sira, MERONEN, Auli ja LYYTINEN, Paula 2014. Kielenkehityksen vaikeudet. Julkaisussa: SIISKONEN, Tiina, ARO, Tuija, AHONEN, Timo ja KETONEN, Ritva (toim.) Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. 4. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 72–103.
- ALANEN, Leena 2009. Johdatus lapsuudentutkimukseen. Julkaisussa: ALANEN, Leena ja KARILA, Kirsti (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lapsuuden toiminta. Tampere: Vastapaino, 9–30.
- ARKKILA, Eva, SMOLANDER, Sini ja LAASONEN, Marja 2013. Monikielisyys ja kielellinen erityisvaikeus. *Duodecim [digilehti]* 129(2), 200-7. [Viitattu 2018-02-04.] Saatavissa: <http://www.duodecim-lehti.fi/lehti/2013/2/duo10756>
- ARNKIL, Tom Erik & ALHANEN, Kai 2009. "Älkää ottako tätä karkkia pois". Käsitteitä yhteiskunnallisen kokeen tukemiseksi. *Yhteiskuntapolitiikka*, 74 (3), 316–329. [Viitattu 2018-02-03.] Saatavissa: <http://thl32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/100521/arnkil.pdf?sequence=1>
- BUYSE, Evelien, VERSCHUEREN, Karine, DOUMEN, Sarah, VAN DAMME, Jan & MAES, Frederik 2008. Classroom problem behavior and teacher-child relationships in kindergarten: the moderating role of classroom climate. *Journal of School Psychology* 46 (4), 367–391. ScienceDirect. [Viitattu 2018-01-20]. Saatavissa: <https://www.sciencedirect.com/>
- DUNDERFELT, Tony 2015. Käytä intuitiotasi. Hyödynnä mielesi mahtava voima. Latvia: Dialogia Oy.
- DUNDERFELT, Tony 2016. Läsnaoleva kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- ERIKSSON, Esa ja ARNKIL Tom Erik 2012. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista [verkkojulkaisu]. 8. painos. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes. [Viitattu 2017-07-06.] Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90845/URN_ISBN_978-951-33-1792-8.pdf?sequence=1
- FINTO s.a. Lapsitutkimus. Finto. Suomalainen asiantuntij- ja ontologiapalvelu [verkkosivu]. [Viitattu 2018-03-18.] Saatavissa: <https://finto.fi/yo/fi>
- HANKA, Johanna 2017. Varhaisen kielen kehityksen yhteydet lapsen myöhempiin sosiaalisiin taitoihin ja käyttäytymisen ongelmiin. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Varhaiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma. [Viitattu 2018-01-20.] Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/55837/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201711114221.pdf?sequence=1>
- HEINONEN, Hanna, IIVONEN, Esa, KORHONEN, Merja, LAHTINEN, Nina, MUURONEN, Kaisa, SEMI, Ritva ja SIIMES, Ulla 2016. Lasten oikeudet ja aikuisten vastuut varhaiskasvatuksessa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- KIELIJELPPI s.a. Mitä on puheviestintä? [verkkojulkaisu]. Helsingin yliopiston Kielikeskuksen äidinkielen viestintäopetuksen palveluyksikkö. [Viitattu 2018-01-13.] Saatavissa: <http://kielijelppi.virtamieli.fi/puheviestinta/?c=1-mita-on-puheviestinta>
- HYVÄRINEN, Matti ja LÖYTTYNIEMI, Varpu 2005. Kerronnallinen haastattelu. Julkaisussa: RUUSU-VUORI, Johanna ja TIITTULA, Liisa (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 189–222.

- KAIKKO, Kirsi ja FRIIS, Leila 2013. Menetelmät lastensuojelun tukena. Julkaisussa: BARDY, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimessä. 4. uudistettu painos. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 108–120.
- KARJALAINEN, Satu 2017. Pieniä kohtaamisia. Julkaisussa: Lastentarhanopettajaliitto LTOL – Barnträdsgårdsläraryöbundet BTLF. Nyt on pedagogiikan aika! 1/2017, 15–17.
- KARLSSON, Liisa 2012. Lapsinäkökulmaisen tutkimuksen ja toiminnan poluilla. Julkaisussa: KARLSSON, Liisa ja KARIMÄKI, Reeli (toim.) Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Suomen kasvatustieteellinen seura. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 17–66.
- KIELITOIMISTON SANAKIRJA 2017. Intuitio. Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy [verkkosivu]. [Viitattu 2018-02-10.] Saatavissa: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>
- KINNUNEN, Petri 2015. Hankinnan prosessien systemaattinen kehittäminen. Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Kauppakorkeakoulu. Hankintojen johtamisen maisteriohjelma. Pro gradu –tutkielma [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2017-06-19.] Saatavissa: https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/105114/kinnunen_petri_progradu_2015.pdf?sequence=2
- KNAPP, Mark L. & HALL, Judith A. 2010. Nonverbal Communication in Human Interaction. Seventh edition. Boston [USA]. Wadsworth, Cengage Learning.
- KOIVULA, Merja ja LAAKSO, Marja-Leena 2017. Lapsen varhainen kehitys kommunikaation, vuorovaikutussuhteiden ja leikin näkökulmasta. Julkaisussa: KOIVULA, Merja, SIIPPAINEN, Anna ja EEROLA-PENNANEN, Paula (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino, 108–128.
- KOIVUNEN, Pirjo-Leena 2009. Hyvä päivähoito - työkaluja sujuvaan arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- KUOPIOIN KAUPUNGIN VARHAISKASVATUSSUUNNITELMA 2017-08-22. Määräys 39/011/2016 [verkkojulkaisu]. Kasvun ja oppimisen lautakunta. [Viitattu 2018-02-04.] Saatavissa: https://www.kuopio.fi/documents/7369547/7632909/Kuopion_kaupungin_varhaiskasvatussuunnitelma.pdf/f293342d-4520-41ae-9fe3-78d2a2785506
- KUOPIOIN KAUPUNKI s.a.a. Puheen ja kielen kehityksen tukeminen [verkkojulkaisu]. Kuopion kaupungin varhaiskasvatuspalvelut, Santra, Varhaiserityiskasvatus.
- KUOPIOIN KAUPUNKI s.ab. Tunne-elämän ja sosiaalisten taitojen tukeminen [verkkojulkaisu]. Kuopion kaupungin varhaiskasvatuspalvelut, Santra, Varhaiserityiskasvatus.
- KUOPIOIN KUNTAKOKEILU s.a. 3X10D™ Elämänpyörä -kortti [verkkojulkaisu]. Innokylä. [Viitattu 2017-03-14.] Saatavissa: <https://www.innokyla.fi/web/verstas1918709/elamanhallinnan-3x10d-arviointi>
- LASTENSUOJELULAKI. L 13.4.2007/417. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2017-07-14.] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- LASTENSUOJELUN KÄSIKIRJA s.a. Huolen vyöhykkeistö ja huolen puheeksiottaminen [verkkojulkaisu]. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 2018-03-04.] Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyomenetelmat/huolen-vyohykkeisto-ja-huolen-puheeksiottaminen>
- LAUNONEN, Kaisa 2017. Vuorovaikutus ja kommunikointi [verkkojulkaisu]. Papunet. [Viitattu 2018-03-07.] Saatavissa: <http://papunet.net/tietoa/vuorovaikutus-ja-kommunikointi>
- LYYTINEN, Paula 2014. Kielenkehityksen varhaisvaiheet. Julkaisussa: SIISKONEN, Tiina, ARO, Tuija, AHONEN, Timo ja KETONEN, Ritva (toim.) Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. 4. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 51–71.
- MATTILA, Kati-Pupita 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Juva: PS-Kustannus.

- MEHRABIAN, Albert 2007. Nonverbal communication. AldineTransaction. A Division of Transaction Publishers. New Brunswick (U.S.A) and London (U.K.).
- MIKKILÄ, Tiina 2016-04-27. Osallisuuden portaat arvioinnin tueksi [sähköpostiviesti]. Vastaanottaja Mila Simonen.
- MONIKULTTUURISUUS KUOPION VARHAISKASVATUKSESSA JA ESIOPETUKSESSA 2015-11-03 [verkkajulkaisu]. [Viitattu 2018-02-04.] Saatavissa: https://www.kuopio.fi/documents/7369547/7805205/Monikulttuurisuus_Kuopion+_varhaiskasvatuksessa_ja_esiopetuksessa.pdf/8fbf5020-d168-461c-9e48-959092b32cae
- MÄÄTTÄ, Sami, KOIVULA, Merja, HUTTUNEN, Kerttu, PAANANEN, Mika, NÄRNI, Vesa, SAVOLAINEN, Hannu ja LAAKSO, Marja-Leena 2017. Lasten sosioemotionaalisten taitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Raportit ja selvitykset 2017:17 [verkkajulkaisu]. Opetushallitus. [Viitattu 2018-02-24.] Saatavissa: http://www.oph.fi/download/188456_lasten_sosioemotionaalisten_taitojen_tukeminen_varhaiskasvatuksessa.pdf
- PARRILA, Sanna 2016. Pedagoginen johtajuus lastenhoitajan työssä – prosessikoulutus Kuopion lastenhoitajille 2016–2017 [luento ja luentomateriaali]. Kuopion kaupungin varhaiskasvatuspalvelut, Santra, Kasva-net.
- PIHKALA, Jussi ja HIETANEN-PELTOLA, Marke s.a. Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena. Suunnitelma kansallisen ja maakunnallisen toimeenpanon tueksi (projektisuunnitelma) [verkkajulkaisu]. Sosiaali- ja terveysministeriö. [Viitattu 2017-07-14.] Saatavissa: <https://verkkajulkaisut.valtioneuvosto.fi/stm/zine/17/cover>
- PIHLAJA, Päivi 2005. Sosiaalis-emotionaaliset vaikeudet lapsuudessa. Julkaisussa: PIHLAJA, Päivi ja VIITALA, Riitta. Erytyiskasvatus varhaislapsuudessa. 1.–2. painos. Porvoo: WSOY, 214–240.
- POWELL, Diana, DUNLAP, Glen & FOX, Lise 2006. Prevention and Intervention for the Challenging Behaviors of Toddlers and Preschoolers. *Infants & Young Children* 19 (1), 25–35. [Viitattu 2018-02-03.] Saatavissa: https://journals.lww.com/iycjournal/Fulltext/2006/01000/Prevention_and_Intervention_for_the_Challenging.4.aspx
- RAINIO, Anna Pauliina 2012. Vastarinnasta osallisuuteen – toimijaksi juonellisessa leikkipedagogiikassa. Julkaisussa: KARLSSON, Liisa ja KARIMÄKI, Reeli (toim.) Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Suomen kasvatustieteellinen seura. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 107–139.
- RAAMI, Asta 2015. Intuition unleashed. On the application and development of intuition in the creative process. Aalto University publication series. Doctoral Dissertations 29/2015. School of Arts, Design and Architecture, Department of Media. Helsinki: Aalto ARTS Books. [Viitattu 2018-02-10.] Saatavissa: http://www.aalto.fi/fi/midcom-serveattachmentguid-1e4c66697f50d52c66611e48992db3bcb01db3fdb3f/doctoral_dissertation_asta_raami.pdf
- RAAMI, Asta 2016. Älykäs intuitio ja miten käytämme sitä. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- RIIHELÄ, Monika 2012. Kertominen on lapselle sanallista leikkiä. Julkaisussa: KARLSSON, Liisa ja KARIMÄKI, Reeli (toim.) Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Suomen kasvatustieteellinen seura. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 197–233.
- ROOS, Piia 2015. Lasten kerrontaa päiväkotiarjesta. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Akateeminen väitöskirja. [Viitattu 2018-02-11.] Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/96477/978-951-44-9691-2.pdf?sequence=1>
- ROOS, Piia 2016. Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy.
- ROOS, Piia 2017a. Lapsen osallisuus pedagogiikan perustana [luento ja luentomateriaali]. Kuopion kaupungin varhaiskasvatuspalvelut, Santra, Kasva-net.
- ROOS, Piia 2017b. Osallisuuden polulla. Julkaisussa: Lastentarhanopettajaliitto LTOL – Barträdsgrärdsläraryrket BTLF. Nyt on pedagogiikan aika! 1/2017, 23–24.

- ROOS, Piia ja RUTANEN, Niina 2014. Metodologisia haasteita ja kysymyksiä lasten tutkimushaastattelussa [verkkojulkaisu]. Varhaiskasvatuksen Tiedelehti. Journal of Early Childhood Education Research. Vol. 3, No. 2, 2014, 27–47. [Viitattu 2018-01-14.] Saatavissa: <http://jecer.org/fi/wp-content/uploads/2014/10/Roos-Rutanen-issue3-2.pdf>
- RUDASILL, Kathleen Moritz ja RIMM-KAUFMAN, Sara E. 2008. Teacher-child relationship quality: The roles of child temperament and teacher-child interactions. Early Childhood Research Quarterly 24 (2009), 107–120. ScienceDirect. [Viitattu 2018-01-15.] Saatavissa: <https://www.sciencedirect.com/>
- RUSANEN, Erja 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Oy Finn Lectura Ab. Porvoo: Bookwell Oy.
- SALONEN, Eveliina 2017. Intuitio ja tunteet johtamisen ytimessä. Helsinki: Alma Talent.
- SANDBERG, Sabine 2011. Känslor väcker andra känslor. En studie kring pedagogers upplevelser och strategier att hantera och arbeta med barns känslouttryck i förskolemiljö. Linnéuniversitetet. Institutionen för pedagogik, psykologi och idrottsvetenskap. Lärarutbildningen, examensarbete. Pedagogisk forskning i Sverige. [Viitattu 2018-02-11.] Saatavissa: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:503517/FULLTEXT01.pdf>
- SIMONEN, Mila 2018-03-03. Lastenhoitaja. [Haastattelu.] Kuopio.
- SINKKONEN, Jari 2012. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. WSOY.
- STM s.a. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) [verkkojulkaisu]. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. [Viitattu 2017-07-14.] Saatavissa: <http://stm.fi/hankkeet/lapsi-ja-perhepalvelut>
- THE DEMING INSTITUTE 2018. PDSA Cycle [verkkosivu]. [Viitattu 2018-02-16.] Saatavissa: <https://deming.org/explore/p-d-s-a>
- THL s.a. Huolen vyöhykkeet. [Viitattu 2017-06-29.] Saatavissa: https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta/huolen-puheeksi-ottaminen/huolen-vyohykkeet
- TIETEEN TERMIPANKKI 2014. Intuitio. Tieteen termipankki, Vetenskapstermbanken i Finland, Bank of Finnish terminology in arts and sciences [verkkosivu]. [Viitattu 2018-02-15.] Saatavissa: <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Termipankki:Etusivu>
- TUKKIPOJAN PÄIVÄKOTI 2017-08-25. Päiväkodin johtaja. [Neuvottelu.] Kuopio: Tukkipojan päiväkotii.
- TUOMI, Jouni ja SARAJÄRVI, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. painos. Helsinki: Tammi.
- TURJA, Leena 2011. Lapset osallisina – Kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria [verkkojulkaisu]. Varhaiskasvatus tänään. Suomen Varhaiskasvatus ry:n verkkolehti, toukokuu 2011, 24–35. [Viitattu 2018-02-25.] Saatavissa: <http://ecef.org/wp-content/uploads/2014/03/2011-3-Turja.pdf>
- TURJA, Leena 2017. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Julkaisussa: HUJALA, Eeva ja TURJA, Leena (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. 4. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 38–55.
- TUTKIMUSEETTINEN NEUVOTTELUKUNTA 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2017-07-14.] Saatavissa: http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- TUTKIMUSEETTINEN NEUVOTTELUKUNTA s.a. Eettinen ennakoarviointi ihmistieteissä [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2017-07-14.] Saatavissa: <http://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakoarviointi-ihmistieteissa>
- TUURALA, T. s.a. Prosessi, prosessiorganisaatio ja prosessin ohjaus. Laatuakatemia [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2017-07-19.] Saatavissa: <http://www.kotiposti.net/tuurala/prosessit.htm>
- UNICEF s.a. YK:n yleissopimus LAPSEN OIKEUKSISTA. [Viitattu 2017-07-14.] Saatavissa: https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf

UNIONPEDIA s.a. Suomalaisten muinaiset jumalat [verkkajulkaisu]. [Viitattu 2017-12-02.] Saatavissa: http://fi.unionpedia.org/Suomalaisten_muinaiset_jumalat

VARHAISKASVATUSLAKI. L 19.1.1973/36. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2017-03-14.] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>

VARHAISKASVATUSSUUNNITELMAN PERUSTEET 2016. Määräykset ja ohjeet 2016:17 [verkkajulkaisu]. Opetushallitus. [Viitattu 2017-03-14.] Saatavissa: http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

VILKKA, Hanna 2015. Tutki ja kehitä. 4. painos. Juva: PS-kustannus.

VÄESTÖLIITTO 2018. Vuorovaikutus [verkkajulkaisu]. [Viitattu 2018-01-19.] Saatavissa: <https://www.vaestoliitto.fi/nuoret/mina-ja-muut/ihmissuhteet/vuorovaikutus/>

KANSIKUVA. Päiväkoti. (Mila Simonen ja Soile Vääntinen 2017-10-25.)

KUVA 1. 3X10D™ Elämänpyörä -kortti. (Kuopion kuntakokeilu s.a.)

KUVA 2. Varhaiskasvatukseen soveltuva kortti. (Simonen ja Vääntinen 2016-05-18.)

KUVA 3. Haastatteluissa käytetty Hippa Hännänpään päivä. (Simonen ja Vääntinen 2017-10-25.)

KUVA 4. Lapsitutkimus, lapsuudentutkimus, lapsilähtöisyys ja lapsinäkökulmainen tutkimus. (Karls-son 2012, 25.)

KUVIO 1. Varhaiskasvatuksen osallisuuden portaat. (Mukaillen Osallisuuden portaat arvioinnin tueksi Mikkilä 2016-04-27.)

KUVIO 2. Varhaisen tunnistamisen alue merkittynä huolen vyöhykkeistössä. (Mukaillen Eriksson ja Arnkil 2012, 25-27 ja THL s.a Huolen vyöhykkeistö.)

KUVIO 3. Varhaisen tunnistamisen alue merkittynä The support triangle -mallissa. (Powell, Dunlapp ja Fox, 2006.)

KUVIO 4. Demingin ongelmanratkaisun ja kehäoppimisen malli. (Mukaillen The Deming Institute 2018.)

KUVIO 5. Kehittämisen prosessin eteneminen ja aikataulu. (Simonen ja Vääntinen 2017-11-19.)

LIITE 1: Äänitallentamistalustuksen käyttö

LIITE 2: Haastattelukysymykset

LIITE 3: Hippa Hännänpään päivä

LIITE 4: Hippa Hännänpään kanssa päivä sujuu paremmin

LIITE 1: ÄÄNITETALTIOINTILUPALOMAKE

SAVONIA
AMMATTIKORKEAKOULU

ÄÄNITETALTIOINTILUPA

Sosionomi (AMK) -tutkinto-ohjelmassa opiskelijan on mahdollisuus suorittaa kelpoisuus lastentarhanopettajan tehtäviin. Tutkintoon kuuluva opinnäytetyö tehdään aiheesta, joka liittyy opiskelijan suuntautumisvaihtoehtoon ja joka tukee opiskelijan kehittymistä asiantuntijaksi omalla alalla. Opinnäytetyö kehittää työelämän ammattikäytäntöjä sekä opiskelijan ammatillisia tietoja ja taitoja.

Toteutamme opinnäytetyön varhaiskasvatuksen osaamisen alueella. Opinnäytetyömme aihe nousi työelämän tarpeista. Opinnäytetyöhön haastattelemme lapsia kehittämistyömme toimivuudesta ja kehittämisen kohteista. Opinnäytetyötä varten haastattelemme varhaisen tunnistamisen alueella olevia lapsia.

Toteutamme haastattelutilanteet yhdelle lapselle kerrallaan. Haastattelutilanteessa olemme molemmat paikalla. Toinen haastattelee lasta ja toinen huolehtii äänitaltioinnista. Äänitaltioinnit tullaan säilyttämään lukollisessa kaapissa ja ne hävitetään opinnäytetyön valmistuttua. Käytämme materiaalia vastuullisesti. Olemme vaitiolovelvollisia ja sitoudumme siihen, ettemme jaa materiaalia ulkopuolisille. Tulemme toteuttamaan haastattelun 29.11. –1.12.2017 välisenä ajankohtana.

Lapseni puhetta saa äänitaltioida opinnäytetyötä varten Tukkipojan päiväkodissa ja esikoulussa edellä ilmoitettuna ajankohtana.

lapseni nimi _____ kyllä _____ ei _____

päiväys _____

Vahvistan _____ luvan allekirjoituksellani

 nimen selvennys

Yhteistyöterveisin: Mila Simonen (xxxxxxxxxxx/työ) ja Soile Vänntinen
sosionomiopiskelijat, Savonia-ammattikorkeakoulu

LIITE 2: HAASTATTELUKYSYMYKSET

SAVONIA
AMMATTIKORKEAKOULU

HAASTATTELUKYSYMYKSIÄ LAPSILLE KEHITTÄMISTYÖSTÄMME

1. Mitä sinulle tulee mieleen näistä kuvista?
2. Ketä kuvissa on?
3. Miltä kuvat sinusta näyttää?
4. Mitä mieltä olet ketun väristä?
5. Mitä kuvissa tapahtuu?
6. Olisiko sinulla nimeä tälle ketulle?
7. Voisitko sinä olla tuossa keskellä ja siihen laitettaisiin sinun oma kuva?
8. Voisiko sinun perheen kuva olla tässä?
9. Onko kuvissa tyttöjä vai poikia?
10. Mitä haluaisit muuttaa kuvissa?
11. Haluaisitko jotain kuvia lisää?
12. Mikä kuvissa on mukavaa?
13. Miksi tätä (kehittämistyö) voisi kutsua?

LIITE 3: HIPPA HÄNNÄNPÄÄN PÄIVÄ

LIITE 4: HIPPA HÄNNÄNPÄÄN KANSSA PÄIVÄ SUJUU PAREMMIN

*Hippa Hännänpää on oranssi ja pörröinen puuhailija,
joka leikkii päiväkodissa ystäviensä kanssa.
Sillä on haave. Se haluaisi kertoa sinulle jotain,
mutta kertomisesta ei meinaa tulla mitään.
Sanat ovat sekaisin sydämessä ja tunteet sikin sokin mielessä.
”Minä olen tässä, huomaa minut!”
Autetaan yhdessä Hippa Hännänpäätä kertomisessa!*

Hippa Hännänpään päivä sopii parhaiten 4–6-vuotiaille lapsille, joilla on kielellistä oppimisvaikeutta ja sosiaalis-emotionaalisia haasteita. Hippa Hännänpään päivän avulla voidaan rohkaista ja tukea lasta kertomaan omia ajatuksiaan. Hippa Hännänpää ystävineen auttaa aloittamaan ja ylläpitämään vuorovaikutustilannetta. Hippa Hännänpään päivän äärelle on helppo pysähtyä ja aito kiinnostus lapsen kerrontaa kohtaan auttaa lasta ilmaisemaan tunteitaan.

Auta ja tue lasta ilmaisemaan itseään. Osallista lapsi häntä koskeviin arjen asioihin ja saat lapsen äänen kuuluviin. Hippa Hännänpään ja lapsen kanssa kommunikoiden luotte yhteisen kanavan vuorovaikutukselle. Kuule, koe ja näe lapsen kerronta ja anna lapselle myönteinen kokemus nähdyksi ja kuulluksi tulemisesta.